

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет психології
Кафедра соціальної психології

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Виконав студент 2 курсу, ПСм 21 групи
Спеціальності С4 Психологія
Підлипчака К.К.

Науковий керівник: доктор філософських
наук, професор Гоян І.М.

Рецензент: кандидат психологічних наук,
доцент Чуйко О.М.

Івано-Франківськ - 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ.....	6
1.1. Теоретичний аналіз феномену «професійна ідентичність» та його значення у становленні особистості психолога.....	6
1.2. Психологічні особливості студентської молоді під час формування професійної ідентичності.....	13
1.3. Фактори, що впливають на розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів.....	21
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ.....	26
2.1. Методологія емпіричного дослідження.....	26
2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження.....	30
2.3. Рекомендації щодо розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.....	37
Висновки до розділу 2.....	42
РОЗДІЛ ІІІ. РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ».....	47
3.1. Мета та завдання розвиткової програми (обґрунтування).....	47
3.2. Результати впровадження розвиткової програми.....	52
Висновки до розділу 3.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблема формування та переживання ідентичності належить до фундаментальних питань сучасної психології особистості, оскільки безпосередньо пов'язана з процесом самовизначення людини, її соціальної адаптації та професійної самореалізації. У контексті глобальних соціокультурних трансформацій розвиток технологій, комунікацій та економічних систем відбувається значно швидше, ніж внутрішня еволюція особистості та її свідомості. Це створює дисбаланс між динамікою зовнішнього середовища та здатністю людини до інтеграції у нові реалії, що, своєю чергою, зумовлює феномен кризи ідентичності, зниження самоцінності та прагнення підтвердити власну значущість.

Актуалізація дослідження ідентичності особливо виразно простежується в професійному вимірі життєдіяльності людини. У сучасних умовах зростає суспільний запит на психологічний супровід, профілактику та допомогу, що відображається в тенденції до збільшення кількості фахівців, які здобувають психологічну освіту, а також у зростанні кількості практикуючих психологів, залучених до роботи у природних соціально-психологічних контекстах. Посилення впливу психологів на різні сфери суспільного життя супроводжується необхідністю формування в них цілісної професійної ідентичності, яка є підґрунтям ефективної професійної діяльності.

В українських реаліях питання ідентичності набуває додаткової гостроти у зв'язку з повномасштабним вторгненням, яке триває з 2022 року. Військові дії, масові переміщення населення, втрата близьких, руйнування звичного способу життя та соціальних інститутів створюють глибокі екзистенційні виклики для особистості. У цих умовах відбувається переосмислення власної ролі, цінностей, життєвих і професійних пріоритетів, що безпосередньо впливає на структуру особистісної та професійної ідентичності. Для психологів, які працюють із постраждалими від війни, це означає необхідність не лише

володіння професійними компетентностями, а й високого рівня життєстійкості, емпатії та внутрішньої цілісності, що зумовлює особливу важливість вивчення зазначеного феномена.

Таким чином, вивчення феномена ідентичності набуває особливого значення в контексті професійної підготовки та становлення фахівця-психолога. Це дослідження дозволяє розкрити механізми взаємодії особистісної та професійної ідентичності, виявити чинники їх гармонійного розвитку, а також сприяє вдосконаленню підходів до підготовки психологів, здатних ефективно функціонувати в умовах швидкозмінного соціокультурного середовища та екстремальних суспільних викликів.

В Україні проблема ідентичності та професійної ідентичності була предметом різнобічних наукових досліджень. Зокрема, В. Москаленко досліджувала питання ідентичності у процесі політичної соціалізації особистості, М. Марусинець розглядала прикладні аспекти формування професійної ідентичності, А. Борисюк вивчала особливості професійної ідентичності медичного психолога, Л. Ключек аналізувала процеси ідентифікації та відособлення у підлітковому та ранньому юнацькому віці. А. Лукіяничук приділила увагу проблематиці професійної ідентичності майбутніх молодших фахівців педагогічного профілю, а М. Попіль досліджувала становлення професійної ідентичності майбутніх медичних сестер.

Об'єктом дослідження виступає професійна ідентичність майбутніх фахівців у галузі психології.

Предметом дослідження є психологічні закономірності та специфічні характеристики формування професійної ідентичності у студентів, які здобувають психологічну освіту.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення особливостей становлення і розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів.

Завдання дослідження полягають в наступному:

- Проведення теоретичного аналізу наукових підходів до проблеми професійної ідентичності.
- Вибір та наукове обґрунтування методичного інструментарію для здійснення емпіричного дослідження.
- Виявлення та аналіз специфічних особливостей професійної ідентичності майбутніх психологів.

Для досягнення поставленої мети, в цьому дослідженні використано наступні *методи дослідження*:

1. методика «Ціннісні орієнтації» Рокича;
2. методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш.Шварца ;
3. методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса;
4. тест «Професійна мотивація» (К. Замфір у модифікації А. Реана).

Наукове дослідження складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

1.1. Теоретичний аналіз феномену «професійна ідентичність» та його значення у становленні особистості психолога

Аналіз термінологічного апарату дослідження свідчить, що поняття «ідентичність» та «ідентифікація» є взаємопов'язаними і стосуються процесу самоідентифікації, у межах якого саме через зміну ідентифікацій формується ідентичність. І. Бойченко визначає ідентичність як актуальний стан, переживання цілісності Я в конкретний момент життєвого шляху [9, с. 214]. Науковець підкреслює, що ідентифікація відображає процесуальний аспект, тоді як ідентичність – якісну характеристику розгортання «Я» в людському бутті. Відповідно, ідентичність становить відповідь на питання про відношення індивіда до самого себе, тоді як самоідентичність – відповідь на питання про ставлення особистості до себе [9, с. 214].

У сучасній психології поняття «ідентифікація» трактується досить широко й охоплює різні сфери психічної реальності, зокрема:

1. процес емоційного ототожнення суб'єкта з іншими людьми чи групою, що передбачає прийняття норм, цінностей і зразків спільноти як власних;
2. виокремлення іншої людини як «суб'єкта продовження себе», наділення її власними рисами, емоціями й бажаннями;
3. здатність поставити себе на місце іншого, що проявляється у перенесенні у його простір і час та присвоєнні його особистісних характеристик [56].

О. Радзімовська розглядає професійну ідентичність як чинник і водночас результат самопізнання та самовдосконалення майбутнього фахівця у професійній діяльності, а також як феномен, що сприяє творчій та успішній самореалізації у професії [53]. На її думку, професійна ідентичність є

динамічним багатокомпонентним утворенням, яке формується в процесі професійної підготовки у ЗВО, забезпечує усвідомлення особистістю своєї належності до професії та професійної спільноти, сприяє адаптації й ефективному розвитку фахівця. Вона ґрунтується на професійній компетентності, придатності й професійній спрямованості [53]. В іншій праці дослідниця визначає професійну ідентичність як багатогранний феномен і ключову характеристику професійного розвитку майбутнього спеціаліста, що свідчить про ступінь прийняття професійної діяльності як способу самореалізації та передбачає засвоєння цінностей професійної спільноти [54, с. 398].

На думку І. Мельник, професійна ідентичність являє собою комплексну характеристику особистості, яка формується у процесі професійного самовизначення і виражається у відчутті цілісності професійного Я-образу, усвідомленні належності до професійної спільноти, ідентифікації з її нормами та цінностями, а також у ставленні до професії як провідного способу самореалізації [40, с. 16].

Я. Андрушко розглядає професійну ідентичність як інтегративне поняття, що включає когнітивні, мотиваційно-ціннісні та поведінкові характеристики, які забезпечують професійну орієнтацію, реалізацію потенціалу у професії та прогнозування перспектив розвитку молодого спеціаліста [2, с. 13]. На її думку, професійна ідентичність є складовою професійної самосвідомості, тісно пов'язаною з процесами професійного самовизначення, самодіагностики, пізнання власного «Я» як суб'єкта діяльності, професійної адаптації й самовдосконалення. Це явище визначає індивідуальну професійну позицію та стійкість у професійній діяльності [9, с. 216]. У цьому контексті дослідниця зазначає, що професійна ідентичність є частиною професійного Я особистості та результатом визначення власної позиції у системі професійних взаємин [2, с. 18].

Л. Немаш трактує сформовану професійну ідентичність як інтегральну суб'єктивну оцінку фахівцем своєї відповідності професійним вимогам і

соціальним очікуванням. На її думку, розвиток професійної ідентичності залежить від орієнтації на професійне зростання, здатності знаходити смисли у власній діяльності, гнучкості у прийнятті рішень та навичок цілепокладання [45, с. 143].

Відповідно, І. Бойченко визначає професійну самоідентичність майбутнього психолога як комплекс засвоєних у процесі фахової підготовки знань, умінь, якостей, навичок, цінностей та переконань [9, с. 118]. При цьому професійну самоідентифікацію вона трактує як процес особистісного прийняття професії, підпорядкування власних дій соціальним очікуванням і виконання соціально-функціональних ролей, притаманних психологічній діяльності [9, с. 118].

Ідентичність розглядається як процес становлення особистості, її самовизначення та самореалізації, що відображає унікальність і неповторність психічної діяльності [6, с. 17].

Професійна ідентичність виступає одним із ключових показників професіоналізму й визначається як ідентифікація особистості з обраною професійною діяльністю. Професійна ідентифікація постає способом самостійної реалізації індивіда в межах професійної сфери, яка одночасно є важливою життєвою траєкторією та формою особистісного самовизначення. В сучасних умовах професійна ідентичність набуває особливого значення, залишаючись одним із найбільш поширених типів соціальної ідентичності. Її формування безпосередньо пов'язане з процесом професіоналізації та зростанням рівня професіоналізму фахівця.

У психологічних дослідженнях проблематики професійної ідентичності можна виокремити два відносно самостійні напрями, що останнім часом зблизилися між собою. Перший, умовно позначений як «особистісний», характерний для західної психологічної науки і пов'язаний із вивченням соціально-рольових аспектів ідентичності. Другий напрям ґрунтується на вітчизняній традиції дослідження психіки та зосереджується на вивченні професійної діяльності особистості, її здатності виконувати функції обраної

професії, де професійна самосвідомість розглядається як складова професіоналізму.

З метою розуміння внутрішніх механізмів становлення професійної ідентичності доцільним є звернення до концепцій психоаналітичної традиції, зокрема до епігенетичної теорії розвитку особистості Е. Еріксона, а також до праць Дж. Марсії та інших представників еґо-психології. У рамках цієї концепції формування особистості трактується як безперервний процес осмислення та рефлексії, під час якого людина оцінює себе крізь призму сприйняття інших, а також співвідносить себе з важливими соціальними типами. При цьому значна частина цього процесу відбувається на підсвідомому рівні [7, с. 32].

Отже, професійна ідентичність може бути визначена як процес формування уявлення про себе у професійній сфері, власну професійну спрямованість і належність до професійної спільноти. Вона ґрунтується на задоволенні таких потреб, як прагнення належати до певної соціально-професійної групи, розвиток цілісної Я-концепції, здобуття знань, умінь і навичок, необхідних для професійної діяльності, формування незалежності та адекватної самооцінки.

Сучасні дослідження професійної ідентичності акцентують увагу на етапах становлення майбутнього психолога, що починаються вже на ранніх етапах навчання у закладі вищої освіти, з перших фахових дисциплін. Професійна ідентичність розглядається не лише як психологічна категорія, що виражає усвідомлення приналежності до професії та професійної спільноти, але й як результат процесів професійного самовизначення, персоналізації та самоорганізації [9].

Професійна ідентичність майбутнього психолога як відносно самостійне психологічне явище має низку специфічних характеристик і відзначається динамічністю розвитку. Вона формується у процесі професійної діяльності, забезпечуючи ефективне засвоєння знань, умінь і навичок, необхідних для

подальшої професійної реалізації. Рівень сформованості професійної ідентичності безпосередньо впливає на якість майбутньої діяльності, оскільки:

1. визначає ефективність професійної діяльності фахівця;
2. виступає підґрунтям для професійного самовизначення та становлення.

Розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів зумовлюється різними мотиваційними чинниками. У науковому дискурсі відзначається, що категорії «професійна ідентичність» та «професійна ідентифікація» у філософії, соціології та психології розглядаються крізь призму соціальних взаємодій, серед яких центральне місце посідає професійна діяльність. При цьому ідентифікація виступає механізмом становлення професійної ідентичності як незалежного психологічного утворення [10, с. 143].

Аналіз наукових джерел дозволяє розглядати професійну ідентичність як інтегровану властивість психіки, що відображає належність до професійної групи або спільноти й водночас ґрунтується на ідентифікації з носіями професійних цінностей і норм. З психологічної позиції професійна ідентифікація виступає необхідною умовою самовизначення особистості, оскільки передбачає прийняття ключових професійних ролей, стандартів і цінностей, які сприяють ефективному виконанню діяльності. Формування професійної ідентичності залежить від системи освітніх і професійних орієнтацій, інтересів, цілей, очікувань, досягнень та результатів діяльності, що визначають професійний потенціал майбутнього фахівця [11, с. 54].

Наукові підходи акцентують, що професійна ідентичність особистості формується у процесі практичної діяльності та виконує подвійну функцію: визначає належність до професії та справляє вплив на оточення. Засвоюючи систему професійних знань, цінностей і норм, майбутній психолог поступово вибудовує власний професійний образ, що забезпечує його особистісний розвиток. При цьому професійні цінності актуалізуються через формування професійних інтересів, цілей та особистісних орієнтацій [11, с. 251].

Вибір професії як складова побудови кар'єрної траєкторії виступає важливим чинником становлення ідентичності. Для молоді процес ідентифікації в різних сферах життя, зокрема у професійній діяльності, є одним із ключових новоутворень. Як зазначав Е. Еріксон, формування ідентичності на цьому етапі передбачає усвідомлення життєвої ефективності. У межах професійного генезису ідентичність забезпечує цілісність особистості та задовольняє потребу в соціальному розвитку, реалізуючись у взаємодії «особистісне – діяльнісне – соціальне» [11, с. 87].

Результати досліджень засвідчують, що процес формування професійної ідентичності майбутніх психологів у рамках професійної підготовки не завжди є достатньо ефективним і може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Зокрема, у деяких випадках виявляється недостатній рівень професійного самовизначення, що проявляється у відсутності ототожнення з професійним ідеалом і неповному усвідомленні належності до професійної спільноти психологів.

Таким чином, аналіз сучасних наукових підходів дозволяє розглядати професійну ідентичність як структурний компонент особистісної ідентичності, що має системний і динамічний характер та виражається у професійних цінностях. Вона відображає особистісне ставлення до професії й діяльності, а її оцінка може ґрунтуватися як на об'єктивних показниках, так і на суб'єктивних – самооцінці, професійному самовизначенні, ціннісних орієнтаціях тощо [11, с. 43].

Отже, «образ професії» можна трактувати як прийняття особистістю системи професійно значущих суб'єктивних показників – цілей, результатів, функцій та досягнень, що становлять професійний потенціал, і супроводжується позитивним емоційним ставленням до обраної діяльності. Саме завдяки сформованим структурам професійної ідентичності, на основі яких вибудовується індивідуальна професійна ідентичність, майбутній фахівець здатний успішно адаптуватися до професійного середовища та якісно виконувати практичні функції психолога [11, с. 90].

Аналізуючи можливості становлення структур професійного самовизначення, постає питання щодо чинників, які безпосередньо впливають на формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Зокрема, її розвиток залежить від позитивного сприйняття себе як майбутнього фахівця, від усвідомленого вибору професійної діяльності, від позитивного ставлення до інформації про майбутню професію, а також від якісного засвоєння прав та обов'язків, що забезпечують ефективність професійної діяльності у перспективі [11, с. 89].

Необхідною умовою ефективного формування професійної ідентичності є наявність у майбутнього фахівця уявлення про необхідний комплекс професійних знань, умінь, навичок, цінностей, адекватну самооцінку та усвідомлення власних професійних можливостей. Важливу роль у цьому процесі відіграють також емоційно-позитивне ставлення до професії, готовність до майбутніх професійних дій та здатність до ідентифікації з базовими ціннісними орієнтаціями обраної професійної діяльності [11, с. 89].

Для визначення місця особистості у сучасному суспільстві важливим є врахування її індивідуальних психологічних характеристик, що становлять унікальність та відрізняють людину від інших. Ідентичність постає як інтегративне поєднання темпераменту, рис характеру, звичок, інтересів, когнітивних процесів, уяви, пам'яті та навичок. Кожна особистість є неповторною завдяки специфічному поєднанню цих характеристик, що формує індивідуальний стиль поведінки та діяльності.

У структурі професійної ідентичності виділяють такі компоненти:

- соціально-психологічні (інтелект, соціальна активність, моральні установки, переконання, ціннісні орієнтації, перспективи розвитку);
- психологічні (рис характеру, темперамент, когнітивні здібності, інтереси та нахили, загальні й спеціальні здібності);
- психофізіологічні (вікові та гендерні особливості, тип нервової системи, задатки, природні потреби).

Різні підходи до визначення ідентичності не суперечать один одному, а взаємодоповнюють, що зумовлює багатофакторність її структури. Аналіз наукових підходів доводить тісний зв'язок професійної ідентичності з такими категоріями, як професіоналізація, самовизначення, професійне самовизначення, самоідентифікація та професійний статус (В. Ю. Бочелюк, В. Л. Зливков, Н. Л. Іванова, Л. М. Карамушка, С. Д. Максименко, Н. Ю. Максимова, Ю. П. Поваренков, В. В. Третьяченко, Ю. М. Швалб, Л. Б. Шнайдер).

У межах концепції професіоналізму науковці виокремлюють три основні підсистеми професійної ідентичності: ставлення до себе як до професіонала, ставлення до професії та ставлення до професійного середовища. В рамках цього дослідження визначено основні показники розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів: соціальний статус, рівень самооцінки, відчуття особистої безпеки, зниження тривожності, здатність до самоконтролю, професійний і особистісний розвиток, пошук особистісного сенсу, усвідомлення значення життєвого часу і простору.

1.2. Психологічні особливості студентської молоді під час формування професійної ідентичності

Навчання у закладах вищої освіти має специфічні риси, що суттєво відрізняють його від освітнього процесу в загальноосвітній школі. Так, Л. Бондар та Н. Ісхакова виокремлюють серед основних характеристик вищої освіти:

1. професійну спрямованість, що зумовлена необхідністю засвоєння теоретичних знань для забезпечення готовності студентів до майбутньої професійної діяльності;

2. науковість, яка проявляється у поєднанні навчальної діяльності з науковим пошуком, що формує в студентів здатність інтегрувати пізнавальну та дослідницьку активність;

3. систематичність, яка забезпечує поступове й послідовне оволодіння науковими знаннями та способами вирішення наукових проблем [10, с. 40].

Як зазначає В. Синишина, результативність навчання у закладах вищої освіти значною мірою визначається такими чинниками, як мотивація, ініціативність, самостійність і цілеспрямованість студентів [63, с. 245].

Професійне становлення студентів у процесі здобуття вищої освіти постає як поступовий рух до професіоналізму. А. Турубарова та О. Черепехіна розглядають цей процес через призму становлення особистості професіонала, формування у майбутніх фахівців адекватних професійних уявлень, які визначають зміст їхніх життєвих планів [75, с. 103]. О. Бацилева та І. Пузь підкреслюють, що професійне становлення є процесом поступових якісних змін особистості, зумовлених соціальними впливами, професійною діяльністю та активністю, спрямованою на саморозвиток, самовдосконалення і самореалізацію. Водночас воно передбачає наявність потреби у професійному самозбереженні та забезпечує можливість реалізації потенціалу особистості [5, с. 56].

Дослідники також розглядають професійне становлення як формування професійної спрямованості, компетентності, інтеграції соціально й професійно значущих якостей, а також готовності до безперервного професійного зростання і саморозвитку. При цьому важливим чинником є пошук ефективних способів виконання професійної діяльності з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик особистості [5, с. 57].

О. Воронова визначає професійне становлення як одну з форм особистісного розвитку, що має багатоплановий характер і специфічну структуру, у межах якої індивід поступово перетворюється на суб'єкта професійної діяльності та життя загалом [16, с. 85].

Варто наголосити, що юнацький вік, на який зазвичай припадає період навчання у закладах вищої освіти, є сенситивним для розвитку самосвідомості. У цей час формуються основи професійної самооцінки, яка ґрунтується на уявленнях студента про себе як майбутнього фахівця, здатності аналізувати власні риси та професійно значущі якості. Є. Сапожнікова зазначає, що саме в юності особистість усвідомлює власну індивідуальність, унікальність, засвоює принципи мотивації поведінки та діяльності. Водночас актуалізується проблема професійного самовизначення, яка поступово трансформується у впевненість у правильності професійного вибору або ж у розчарування ним. Це створює умови для свідомого управління процесом професійного становлення, формування професійної Я-концепції та професійної ідентичності [57, с. 18].

На думку О. Бацилевої та І. Пузь, професійне становлення забезпечує продуктивний розвиток особистості в процесі оволодіння основами професійної діяльності. Особливу роль у цьому процесі відіграє саме період навчання у закладі вищої освіти, оскільки він є найбільш сприятливим для формування адекватного ставлення до професії, розвитку самоставлення, а також професійно значущих якостей, що визначають ефективність майбутньої діяльності психолога [5, с. 60].

У юнацькому віці відбувається активний розвиток самосвідомості, що з початком навчання у закладі вищої освіти трансформується у професійну самосвідомість. Як зазначає Є. Сапожнікова, професійна самосвідомість студентів відображає рівень їхнього самовизначення як майбутніх фахівців, усвідомлення життєвих і професійних цілей, формування планів професійної самореалізації, розуміння намірів і можливостей, а також вимог, що висуваються професійною діяльністю та спільнотою. Важливими умовами розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів у період навчання є здобуття спеціальних знань, набуття практичних умінь, залучення до різних видів професійної діяльності, а також прийняття професійних цінностей та ідеалів [57, с. 19].

Ефективність процесу професійного становлення, що спирається на розвиток професійної самосвідомості та ідентичності, значною мірою визначається активною професійною позицією студента, здатного враховувати власні інтереси й потреби поряд із суспільними. Зі зростанням рівня професіоналізму змінюється і професійна самосвідомість, що зумовлює трансформацію критеріїв самооцінки як майбутнього фахівця. Поглиблення професійної самосвідомості відображається у розширенні кола ознак професійної діяльності, які усвідомлюються студентом, у подоланні стереотипних уявлень і у здатності бачити себе в контексті професійної спільноти.

Розвиток життєвих орієнтацій, професійних планів і свідоме самовдосконалення студентів забезпечує більш ефективну адаптацію майбутніх психологів до вимог обраної професії. Особи з високим рівнем професійної самосвідомості вирізняються оптимістичним ставленням до майбутніх успіхів, упевненістю у власній компетентності, відкритістю до професійних комунікацій, готовністю до наполегливої праці, здатністю ставити реалістичні цілі, генерувати нові ідеї, брати відповідальність за розв'язання професійних проблемних ситуацій, а також демонструють толерантність і повагу до клієнтів [57].

Поступове становлення професійної самосвідомості надає студентам можливість глибше усвідомлювати власні професійні й особистісні характеристики, ідентифікувати себе як представників професії та формувати професійну ідентичність. На думку О. Радзімовської, професійна ідентичність є динамічним утворенням, що розвивається у процесі фахової підготовки та професійного становлення. Вона сприяє самореалізації, допомагаючи усвідомити власну належність до професії та професійної спільноти. Дослідниця підкреслює, що професійна ідентичність формується на основі поступового процесу професійної ідентифікації, який включає:

- професійний вибір;
- психологічну готовність до діяльності у вибраній сфері;

- усвідомлення власної належності до професійної групи;
- здобуття якісної професійної освіти, підтвердженої дипломом про спеціальність і кваліфікацію [53].

Структуру професійної ідентичності психолога, за результатами досліджень І. Бойченко, становить сукупність взаємопов'язаних компонентів:

1. Когнітивний компонент – знання про професію, її представників, цінності й норми професійної діяльності, професійний лексикон, а також орієнтація на еталон професійної поведінки.
2. Емоційний компонент – позитивне емоційне ставлення до вибору професії, адекватне самосприйняття як суб'єкта професійної діяльності, позитивне ставлення до власної приналежності до професійної спільноти.
3. Професійно значущі якості – емпатія, активність, воля, спостережливість, уважність, здатність до аналізу вербальних і невербальних проявів поведінки, організаційні навички, високий інтелект, розвинене мислення, рефлексивність, інтуїція, системність у роботі, здатність дотримуватися конфіденційності.
4. Досвід – професійна самопрезентація, розвиток потреб і прагнень, комунікація з науковими авторитетами, відомими практиками та колегами.
5. Виконання професійних функцій – надання психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях [9, с. 218].

На думку І. Мельник, у процесі професійної підготовки студентів у закладах вищої освіти професійна ідентичність проявляється як «сукупність уявлень індивіда про себе як суб'єкта професійної діяльності, емоційних переживань та усвідомленої активності, що пов'язані з опануванням професії та інтеграцією у професійне середовище». Дослідниця підкреслює, що професійна ідентичність формується як результат уточнення аспектів професійного самовизначення, започаткованого у юнацькому віці при виборі закладу вищої освіти та розвинутого в процесі фахової підготовки в університеті. Завдяки здатності до самоорганізації та сформованим когнітивним, емоційним і поведінковим характеристикам особистість починає усвідомлювати себе як

представника певної професії та професійної спільноти, що визначає специфіку розвитку професійної ідентичності майбутніх фахівців [39].

Професійна ідентичність студентів розвивається в умовах професійного й особистісного самовизначення, у процесі становлення професійних знань, умінь і навичок під впливом різних чинників і середовищ. О. Радзімовська виокремлює три рівні розвитку професійної ідентичності:

- неусвідомлений рівень (низька професійна ідентичність);
- частково усвідомлений рівень (середня професійна ідентичність);
- усвідомлений і сформований рівень (висока професійна ідентичність) [53].

А. Борисюк у своїх дослідженнях визначає етапи становлення професійної ідентичності:

1. Доакадемічний етап (мотиваційно-інтенціональний) – характеризується значущістю особистісних якостей, внутрішньою мотивацією вибору професії та рівнем попередньої освіти.

2. Накопичувально-екстеріоризаційний етап – передбачає особистісний розвиток, соціальну підтримку, набуття практичного досвіду через виконання професійних завдань, функціонування у доброзичливо-конкурентному середовищі, рефлексію та взаємодію. Важливим чинником є наявність професійних зразків для наслідування. Перехід на цей етап можливий за умови поєднання саморозвитку із традиційним та спеціально організованим навчанням.

3. Інтеріоризаційний етап – включає особистісний, когнітивний, соціальний, афективно-оцінковий, ціннісно-мотиваційний та операційний компоненти, досвід, а також ставлення до себе як до фахівця, до професії та професійної спільноти [2, с. 24].

Я. Андрушко наголошує, що професійна ідентичність і професіоналізація свідомості розвиваються у процесі тривалого й поетапного становлення студента як суб'єкта, особистості та індивідуальності. Вона виокремлює три етапи цього процесу:

1. Теоретичний етап – накопичення досвіду, засвоєння та систематизація знань.

2. Поглиблений етап професіоналізації – інтеграція психологічного компоненту, коли студент починає ототожнювати себе з майбутньою професією.

3. Етап саморефлексії – усвідомлення реального стану справ, прийняття або відкидання власної приналежності до професійної спільноти та переживання професійного визнання [2].

Формування професійної ідентичності забезпечується низкою чинників: позитивним емоційним ставленням до професії, зовнішньою стимуляцією процесу професійного розвитку та активною участю студентів у практичній діяльності [53].

О. Радзімовська визначає такі показники сформованості професійної ідентичності:

- наявність професійно значущих якостей;
- відчуття компетентності та готовності до її вдосконалення;
- перехід від зовнішніх джерел мотивації до внутрішніх (самотивації й самопідкріплення);
- узгодженість професійних уявлень із особистісними очікуваннями;
- усвідомлення власних недоліків у професійних діях;
- відчуття ефективності та впливовості у професійній спільноті;
- адекватно висока професійна самооцінка;
- задоволення від професійної діяльності та ідентифікації себе з професією;
- реалістичне сприйняття професійних перспектив;
- здатність керувати кар'єрним розвитком;
- прийняття професійних цінностей, норм і етичних стандартів [54, с. 397–398].

М. Барчій пропонує структуру показників професійної ідентичності майбутніх психологів, що формується у процесі підготовки в закладах вищої освіти. До них належать:

1. Теоретична підготовленість.
2. Сформованість практичних навичок і вмінь.
3. Здатність інтегрувати теорію і практику для підвищення ефективності професійної діяльності.
4. Особистісний розвиток студента як суб'єкта природно-соціальної та професійної діяльності.
5. Активність і творчий підхід.
6. Розвиток глибокого професійного мислення та креативності.
7. Здатність регулювати емоційні стани.
8. Свідомий саморозвиток і самовиховання.
9. Уміння прогнозувати особистісно-професійний розвиток.
10. Орієнтація на результативність і ефективність професійної діяльності.
11. Аналіз сформованості професійно значущих якостей.
12. Усвідомлення себе як суб'єкта безперервного саморозвитку, самопізнання та професійного самовдосконалення [4, с. 18].

Як зазначає І. Мельник, структура професійної ідентичності включає три взаємопов'язані складові: когнітивну (Я-образ), афективну (Я-ставлення) та конативну (Я-поведінка). Відповідно, для кожного з цих компонентів визначаються певні критерії сформованості.

Так, до ознак когнітивного компонента відносять уявлення студентів про специфіку майбутньої професійної діяльності, розуміння ознак професіоналізму, усвідомлення власної належності до обраної професії, уявлення про ідеального фахівця та про власну траєкторію професійного розвитку в теперішньому й майбутньому.

Афективний компонент, за підходом І. Мельник, характеризується рівнем професійної самооцінки, сприйняттям власних здібностей і компетентностей, мірою самоповаги й прийняття себе як спеціаліста, а також професійними прагненнями й домаганнями.

Третій, конативний компонент, відображає ступінь ідентифікації з професійною роллю, рівень сформованості професійної ідентичності, а також особливості переживання кризових моментів, пов'язаних із професійним самовизначенням.

У процесі опису становлення професійної ідентичності студентів у закладі вищої освіти І. Мельник наголошує, що протягом періоду професійної підготовки поступово розширюється й поглиблюється система уявлень майбутніх фахівців про критерії професіоналізму, зростає їхня усвідомленість та конкретність, що безпосередньо впливає на якість професійного самовизначення.

О. Радзімовська визначає професійну ідентичність як інтегровану систему потреб і професійних прагнень, що відображає стійку мотивацію особистості у професійній сфері. Завдяки цьому утворенню індивід сприймає й оцінює різноманітний світ професій. При цьому підкреслюється, що процес набуття професійної ідентичності має індивідуальний характер: для одних він може тривати у межах навчання у закладі вищої освіти, а для інших — продовжуватися на подальших етапах професіоналізації, коли практичний досвід дозволяє повністю усвідомити себе як представника певної професії.

Таким чином, навчання у закладі вищої освіти виступає ключовим етапом у професійному становленні та формуванні професійної ідентичності майбутніх фахівців, зокрема психологів. Результативність цього процесу визначається активною професійною позицією студента, його здатністю до саморефлексії та адекватного оцінювання власного професійного потенціалу. Поступове зростання професійної самосвідомості забезпечує можливість осмислення власних особистісних і професійних якостей, формування цілісної професійної Я-концепції.

Отже, професійна ідентичність постає як результат безперервного процесу професійної ідентифікації та уточнення аспектів професійного самовизначення, що бере початок у юнацькому віці під час вибору спеціальності та розвивається у процесі фахової підготовки в університеті.

1.3. Фактори, що впливають на розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів

Професійна ідентичність майбутніх психологів формується під впливом освітнього середовища, навчальних програм, педагогічних підходів та практичної діяльності. Важливо, щоб навчальні програми не лише надавали знання, а й стимулювали розвиток рефлексії та самоусвідомлення.

Як зазначає Я. Андрушко, професійна ідентичність є ключовим елементом становлення особистості в освітньому процесі, охоплюючи не лише здобуття знань та навичок, а й процес професіогенезу.

М. Дубінка підкреслює, що на формування професійної ідентичності впливає сукупність зовнішніх та внутрішніх факторів, причому етап навчання у вищому навчальному закладі відіграє вирішальну роль, сприяючи засвоєнню знань, умінь, навичок та розвитку професійно важливих рис особистості.

Професійний розвиток психолога значною мірою залежить від практичного досвіду, зокрема від стажувань та роботи в реальних умовах – клініках і школах. Цей досвід є платформою для втілення теоретичних знань у життя та шліфування професійних компетенцій. Не менш важливим є роль наставництва.

Взаємодія з досвідченими колегами, такими як психотерапевти та викладачі, сприяє успішній адаптації молодих спеціалістів у професійній сфері та формуванню об'єктивної самооцінки.

Соціальні та культурні чинники, такі як етичні стандарти, суспільні стереотипи щодо професії психолога та загальне сприйняття його ролі, відіграють ключову роль у формуванні професійної ідентичності. Це призводить до відмінностей у цьому процесі, наприклад, між Україною та західними країнами.

Соціокультурне середовище України, подібно до інших країн, суттєво впливає на становлення професійної ідентичності психологів. Це проявляється

через вплив традицій, суспільних стереотипів щодо функцій психолога, рівня довіри до фахівців та загальних очікувань від професії. Нерідко психологам доводиться долати уявлення про себе як про вузькоспеціалізованих терапевтів, забуваючи про багатогранність їхньої роботи.

Історичні обставини, зокрема період активного використання «каральної психіатрії», зумовили в Україні тенденцію до узагальнення професій психолога, психотерапевта та психіатра. Це спричинило у суспільстві недовіру до психологічної допомоги в цілому, незалежно від специфіки діяльності кожного фахівця. Водночас, адаптація західних психологічних методик до українського соціокультурного контексту є важливим фактором формування професійної ідентичності майбутніх психологів.

Війна в Україні суттєво впливає на професійну ідентичність психологів, вимагаючи від них ефективної та емоційно стійкої допомоги. Глобалізація, розвиток психологічних підходів та зростання потреб у підтримці психічного здоров'я, посилені кризовими ситуаціями, також відіграють роль. Тому, дослідження формування професійного «Я» у майбутніх психологів є особливо актуальним. Важливо, щоб студенти усвідомлювали свою професійну місію, етичні цінності та були готові працювати в екстремальних умовах. Забезпечення якісної навчально-професійної бази, підтримка та зворотний зв'язок від викладачів допоможуть їм не лише надавати допомогу, але й зберегти власну стійкість в умовах війни та післявоєнний час.

Професійне становлення психолога неможливе без безперервного аналізу власної діяльності, критичної самооцінки та прагнення до постійного вдосконалення. Ці процеси не лише формують професійну ідентичність, але й допомагають протистояти стресовим ситуаціям та емоційному виснаженню, які часто супроводжують роботу психолога.

О. Макаров розглядає професійну ідентичність як результат суб'єктивного відчуття приналежності до професійної групи, виділяючи чотири її аспекти: когнітивний (розуміння своєї ролі та відповідності стандартам), мотиваційний (бажання бути частиною професійної спільноти), поведінковий (активне

виконання професійних функцій) та афективний (позитивні емоції від професійної діяльності). Формування цієї ідентичності тісно пов'язане з особистісними цінностями та образом «Я» в професійному контексті. Важливу роль відіграють також індивідуальні риси психолога, зокрема емоційна стійкість, комунікативні навички, рівень емпатії та самоконтролю, які сприяють як становленню професійної ідентичності, так і успішній адаптації до мінливих умов професійної практики.

Отже, підсумовуючи вище викладений матеріал, можна дійти до висновку, що професійна ідентичність майбутніх психологів формується в результаті складного взаємозв'язку між освітньою системою, практичною діяльністю, впливом суспільства та культури, а також особистісними рисами.

Висновки до розділу 1

Формування професійної ідентичності майбутніх психологів – це глибокий і багатогранний шлях, що визначає як їхній особистісний розвиток, так і майбутню професійну діяльність. Це не статична характеристика, а безперервний процес самопізнання та осмислення свого місця в обраній професії. Він починається з усвідомлення власних цінностей, мотивацій та ролей, які потім зливаються в єдине професійне «Я». Важливо розуміти, що професійна ідентичність – це не лише інтелектуальне конструювання, а й глибоке емоційне переживання, відчуття внутрішньої гармонії між особистістю та професією.

Ця професія має свої унікальні вимоги. Вона потребує не лише глибоких знань та практичних навичок, але й високого рівня емпатії, моральної стійкості, здатності до саморефлексії та дотримання етичних норм. Вона інтегрує не тільки особистісні аспекти, але й соціальну взаємодію з клієнтами, колегами та ширшою професійною спільнотою. Здатність психолога гнучко адаптуватися до

роботи з різними категоріями людей, враховуючи їхній вік, емоційний стан та індивідуальні потреби, є ключовим елементом його професійної ідентичності.

Важливо відзначити, що на формування професійної ідентичності впливають як зовнішні, так і внутрішні чинники. Освітнє середовище, взаємодія з наставниками та практичний досвід відіграють значну роль у розвитку професійних компетенцій та усвідомленні своєї професійної місії. Водночас, особистісні якості, такі як емоційна стійкість, здатність до глибокої рефлексії та прагнення до постійного самовдосконалення, є міцним фундаментом для побудови цілісного професійного «Я».

Таким чином, професійна ідентичність майбутніх психологів – це не просто реакція на зовнішні виклики, а й глибокий внутрішній діалог із собою, безперервна рефлексія та пошук гармонії між особистісними цінностями та вимогами професії. Цей процес вимагає постійної роботи над собою, але саме він дозволяє психологу знайти своє автентичне місце в професійному середовищі, зберігаючи при цьому цілісність і унікальність свого «Я».

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

2.1. Методологія емпіричного дослідження

Другий розділ магістерської роботи присвячено створенню та проведенню емпіричного дослідження, метою якого є вивчення специфіки формування професійної ідентичності у психологів.

У контексті даного дослідження професійна ідентичність визначається як процес усвідомлення та інтеріоризації професійних характеристик, включаючи самосприйняття як психолога, розуміння професійних ролей, цінностей, навичок та позиції в професійному середовищі.

Для емпіричного аналізу специфіки становлення професійної ідентичності майбутніх психологів було обрано комплекс діагностичних методів, а саме:

1. методика «Ціннісні орієнтації» Рокича;
2. методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш.Шварца ;
3. методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса;
4. тест «Професійна мотивація» (К. Замфір у модифікації А. Реана).

У дослідженні брало участь 19 респондентів, з яких 13 жінок та 6 чоловіків, які є здобувачами вищої освіти Карпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Опитування проводилося онлайн у формі анонімних електронних таблиць за допомогою платформи Google.

Досліджування проводилося серед здобувачів випускного курсу профільного факультету з березня по травень 2025 року.

Методика «Ціннісні орієнтації» Рокича (Додаток А).

Для вивчення системи життєвих цінностей особистості широко використовується методика Мілтона Рокича «Ціннісні орієнтації». Цей підхід ґрунтується на розумінні цінностей як центрального елемента структури

особистості, що формує її мотиваційні установки, поведінкові моделі та життєві вибори.

М. Рокич трактував цінність як глибоке переконання у перевазі певного способу поведінки чи кінцевої мети над іншими. Таким чином, цінності виконують регулюючу функцію, визначаючи напрямок людської діяльності та прийняття рішень.

Методика спрямована на виявлення індивідуальної ієрархії цінностей, тобто на з'ясування того, які життєві орієнтири мають найбільше значення для людини. Вона складається з двох списків по 18 пунктів, що охоплюють: термінальні цінності – кінцеві життєві цілі, що надають існуванню сенс (наприклад, щастя, свобода, цікава робота, любов, здоров'я, матеріальне благополуччя, щасливе сімейне життя); та інструментальні цінності – засоби досягнення цих цілей, що виражаються у рисах характеру та способах поведінки (наприклад, чесність, відповідальність, вихованість, самостійність, сміливість, толерантність, раціональність).

Учасникам пропонується список цінностей, які вони повинні розставити за важливістю. Це означає, що кожна цінність отримує своє місце від першого (найважливішого) до вісімнадцятого (найменш важливого). Така послідовність показує, що для людини є найпріоритетнішим у житті, які цілі вона ставить перед собою і якими шляхами намагається їх досягти.

Аналізуючи, яке місце зайняла кожна цінність, можна зрозуміти, що для людини є найважливішим. Якщо цінність знаходиться високо у списку, це означає, що вона відіграє значну роль у житті людини. Порівнюючи, наскільки важливі кінцеві цілі (наприклад, щастя) та способи їх досягнення (наприклад, чесність), можна зрозуміти, до чого людина прагне і як вона це бачить. Цей метод також допомагає побачити відмінності у цінностях різних груп людей, що робить його корисним для психологів та соціологів.

Методика «Ціннісні орієнтації» проста у використанні, але дає багато інформації. Вона дозволяє не тільки зрозуміти, наскільки важливі ті чи інші цінності, але й описати, як людина бачить своє життя. Однак, слід пам'ятати, що

відповіді можуть залежати від того, наскільки добре людина розуміє себе, а також від бажання дати «правильні» відповіді, які схвалюються суспільством. Незважаючи на це, методика Рокича залишається ефективним інструментом для вивчення цінностей людини і широко застосовується в психології та науці.

Методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш.Шварца (Додаток В).

Для вивчення системи життєвих пріоритетів особистості широко використовується методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца, яка вважається однією з найвалідніших. Ця методика ґрунтується на теорії Шалом Шварца, яка розглядає цінності як стабільні мотиваційні фактори, що визначають вибір та поведінку людини. Згідно з цією теорією, цінності є універсальними орієнтирами, що відображають фундаментальні потреби людського існування.

За допомогою цієї методики можна отримати індивідуальний профіль цінностей респондента, що дає змогу зрозуміти його основні мотиваційні цілі та пріоритети. Методика базується на класифікації десяти універсальних типів цінностей: доброзичливість, універсалізм, конформність, традиції, безпека, влада, досягнення, гедонізм, стимуляція та самостійність. Кожен тип цінності пов'язаний з певними мотиваційними сферами та задовольняє базові потреби.

Процес проведення методики полягає в оцінці респондентом низки тверджень, що описують життєві принципи, за семибальною шкалою. Це дозволяє визначити ступінь значущості кожної цінності для індивіда. Отримані дані обробляються статистично, формуючи індивідуальний профіль, який може бути використаний для аналізу як окремої особистості, так і для порівняння з іншими людьми чи групами.

Ключова особливість цієї методики полягає в її здатності не тільки ідентифікувати наявність певних ціннісних орієнтацій, але й розкривати їхню взаємодію та внутрішню структуру. Шварц запропонував інноваційну модель у вигляді кола цінностей, де кожна цінність займає своє місце, визначаючи ступінь її узгодженості або протиріччя з іншими. Як приклад, цінності

самостійності та стимуляції об'єднані спільною мотиваційною основою – прагненням до новизни та самовираження. На противагу їм, конформність і влада розташовані на протилежних полюсах, символізуючи різні життєві установки.

Висока надійність та універсальність методики Шварца підтверджені численними емпіричними дослідженнями, проведеними в різноманітних культурних контекстах. Вона широко використовується в таких галузях, як психологія особистості, соціальна психологія, педагогіка та міжкультурні дослідження. За її допомогою аналізується вплив ціннісних орієнтацій на поведінку, міжособистісне спілкування, професійну діяльність та життєві стратегії.

Таким чином, методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш. Шварца є цінним психодіагностичним інструментом. Вона надає можливість детально дослідити внутрішню структуру ціннісної сфери особистості, визначити її домінантні орієнтири та зрозуміти механізми, що лежать в основі формування мотивації, соціальної поведінки та життєвих пріоритетів людини.

Методика діагностики особистості на мотивацію до успіху Т. Елерса (Додаток С).

Метод дослідження мотивації до успіху, створений Т. Елерсом, є одним з найпопулярніших способів визначити, наскільки людина прагне досягати успіху і наскільки сильно це бажання. Цей метод базується на ідеї, що мотивація до успіху – це стійка риса характеру, яка впливає на те, як людина ставить цілі, наскільки наполегливо працює і як довго тримається за свої прагнення. Це важлива частина особистості, адже вона показує, як людина хоче розвиватися, долати перешкоди та досягати успіхів у житті.

Основна думка методу полягає в тому, що успіх залежить від двох протилежних прагнень: бажання досягти чогось і страху перед провалом. Люди, які сильно прагнуть успіху, зазвичай ставлять перед собою завдання середньої складності, які реально виконати. Вони готові брати на себе відповідальність і

отримують задоволення від самого процесу подолання труднощів. Натомість, ті, хто більше боїться невдач, уникають ризику, часто хвилюються і сумніваються в собі, що може заважати їм досягати успіху.

Методика Т. Елерса складається з питань про те, як людина ставиться до успіху, складнощів, змагань, своїх досягнень та оцінки результатів. Людина обирає відповідь, яка найкраще описує її поведінку чи думки. Після цього бали підсумовуються, щоб визначити загальний рівень мотивації до успіху. Високі бали означають, що людина дуже хоче досягати успіхів, є ініціативною, впевненою у собі та орієнтованою на результат. Низькі бали, навпаки, вказують на те, що людина більше схильна уникати невдач, діє обережно і не завжди вірить у свої сили.

Ця методика дуже точно визначає індивідуальні відмінності в тому, що мотивує людину. Вона не просто показує загальний рівень прагнення до успіху, а й розкриває, як людина ставиться до досягнень, відповідальності, наполегливості та ризику. Завдяки цьому, методику активно використовують психологи в різних сферах: роботі, освіті, управлінні та професійному консультуванні.

Надійність та ефективність методики Т. Елерса підтверджена багатьма дослідженнями. Вона допомагає оцінити здібності людини в навчанні, роботі та творчості, а також виявити її внутрішні сили та можливості для самореалізації. Результати можуть бути корисними як для індивідуальних консультацій, так і для наукових досліджень, які вивчають зв'язок між мотивацією та успіхом, адаптацією та особистісним розвитком.

Отже, методика Т. Елерса – це важливий інструмент для психологічної діагностики, який дозволяє детально вивчити мотиваційну сферу людини. Вона показує, наскільки людина прагне до успіху, готова долати труднощі та розвиватися, що є ключовими факторами для особистісного та професійного зростання.

Тест «Професійна мотивація» (К. Замфір у модифікації А. Реана)

Методика «Професійна мотивація», розроблена К. Замфіром і адаптована А. Реаном, спрямована на виявлення структури професійної мотивації індивіда та визначення його основних мотивів. Вона дозволяє оцінити вплив внутрішніх і зовнішніх мотивів на вибір професії і готовність до професійної діяльності. Методика застосовується для дослідження студентів, фахівців та осіб, які проходять профорієнтацію.

Адаптація А. Реана включає 18 тверджень, що висвітлюють три ключові категорії професійної мотивації:

1. Внутрішня мотивація – проявляється в зацікавленості до професії, бажанні розвитку та виконанні роботи заради самого процесу.
2. Зовнішня позитивна мотивація – включає прагнення до визнання, престижу, похвали та матеріальних винагород.
3. Зовнішня негативна мотивація – охоплює страхи, пов'язані з невдачею, покаранням або критикою, та залежність від зовнішніх вимог.

Оцінка тверджень здійснюється за 5-бальною шкалою, що дозволяє підрахувати загальний бал для кожного типу мотивації. Домінуючий тип мотивації – це той, що отримав найбільшу кількість балів. Важливим є також співвідношення між різними типами мотивації; для професійного розвитку оптимальним вважається високий рівень внутрішньої мотивації у поєднанні з помірною зовнішньою позитивною.

Методика проста у застосуванні, займає лише 10–15 хвилин та може проводитись як індивідуально, так і в групах. Вона демонструє високі показники надійності та валідності і здатна виявити як загальні тенденції, так і індивідуальні особливості професійної мотивації.

Основні пункти:

- Визначає структуру професійної мотивації та переважаючий тип мотивів.
- Включає три складові: внутрішню, зовнішню позитивну та зовнішню негативну мотивацію.

- Оцінка проводиться за 5-бальною шкалою; результати дозволяють порівнювати різні типи мотивації.
- Визначає готовність до професійної діяльності та схильність до розвитку.
- Простота виконання та можливість індивідуальної або групової роботи.

2.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження

У цій частині роботи представлено результати дослідження, спрямованого на вивчення психологічних аспектів формування професійної ідентичності у майбутніх психологів. Використання ретельно підібраних методик забезпечило поглиблене розуміння досліджуваного явища, а отримані дані було проаналізовано для виявлення ключових тенденцій.

Перед початком дослідження респонденти були ознайомлені з його метою та інструкціями.

В опитуванні брало участь 19 респондентів, з яких 13 жінок та 6 чоловіків, це можемо прослідкувати на рисунку 2.1.

Анкетування проводилося за допомогою мережі Інтернет, а саме електронних таблиць у Гугл.

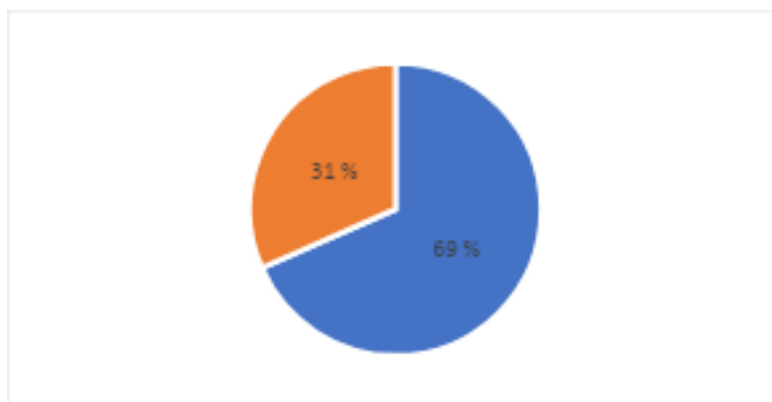

Рисунок 2.1. Розподіл респондентів, які взяли участь у опитуванні за гендером

Опрацювавши матеріали по методиці М. Рокича нами були отримані наступні результати (рисунок 2.2.).

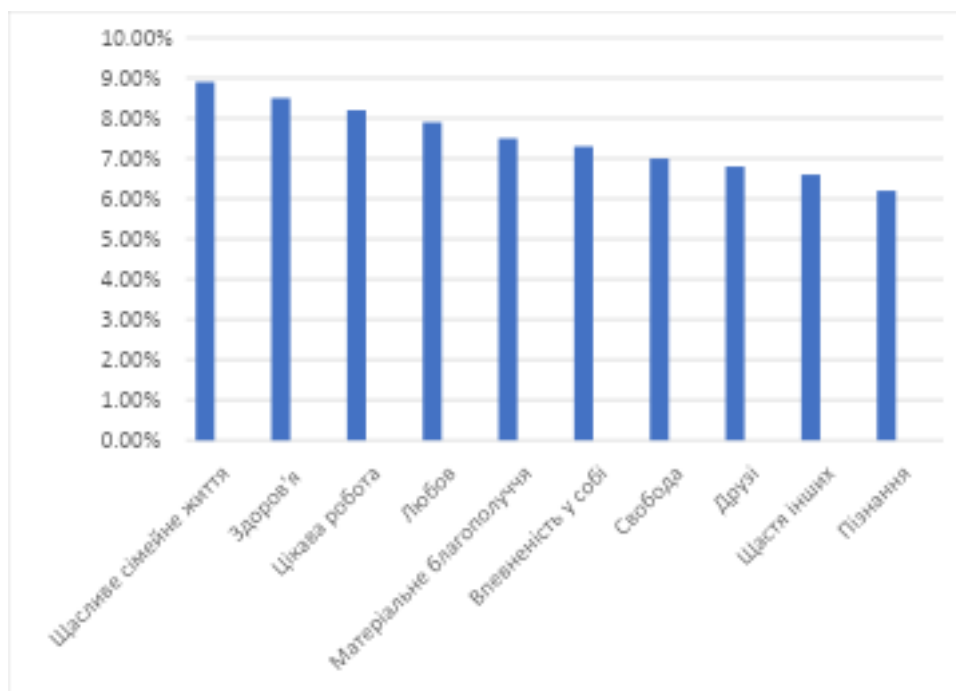

Рисунок 2.2. Середні результати за термінальми цінностями М. Рокича

Згідно з отриманими даними від 19 респондентів, найвищі позиції серед їхніх кінцевих життєвих цінностей займають щасливе сімейне життя (8.9) та здоров'я (8.5). Це свідчить про глибоко вкорінені гуманістичні прагнення та бажання досягти гармонії у своєму житті. Наступними за значущістю, хоча й дещо поступаючись, є такі цінності, як цікава робота (8.2) та любов (7.9). Це вказує на прагнення до особистісного зростання та емоційного благополуччя.

Матеріальне благополуччя (7.5) посідає проміжне місце, що дозволяє інтерпретувати його як важливий, але не першочерговий фактор, що слугує для забезпечення стабільності. Цінності, пов'язані з впевненістю у собі, свободою, дружбою та пізнанням, виявилися помірно значущими. Це може відображати прагнення до збалансованого підходу, де особистісні прагнення гармонійно співіснують із соціальними потребами.

Узагальнюючи, результати дослідження вказують на домінування цінностей, пов'язаних із самореалізацією, емоційним комфортом та соціальною гармонією. Така розстановка пріоритетів є характерною для молоді та осіб, які сповідують гуманістичні життєві орієнтації.

Для аналізу використовувався кореляційний аналіз, що дозволяє виявити ступінь взаємозв'язку між різними цінностями. Для обчислення цих взаємозв'язків використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона.

Результати показали наявність значущих зв'язків між основними життєвими цінностями. Найбільш сильні позитивні зв'язки спостерігалися між:

- «Щасливе сімейне життя» та «Любов» ($r = 0.72$). Це свідчить про тісний зв'язок між прагненням до сімейного щастя та потребою в любові та підтримці.
- «Здоров'я» та «Впевненість у собі» ($r = 0.65$). Люди, які цінують здоров'я, також схильні мати високу самооцінку та позитивне ставлення до себе.
- «Цікава робота» та «Матеріальне благополуччя» ($r = 0.68$). Ці цінності часто поєднуються, відображаючи прагнення до професійного успіху та фінансової стабільності.
- «Свобода» та «Пізнання» ($r = 0.61$). Люди, які цінують свободу, також часто прагнуть до інтелектуального розвитку та самопізнання.

Загалом, результати показують, що у вибірці переважають гуманістичні цінності, такі як любов, сім'я, здоров'я, самореалізація та співпраця. Ці цінності тісно пов'язані між собою, утворюючи систему, спрямовану на гармонійні стосунки, розвиток та психологічний комфорт. Цінності, пов'язані з матеріальними досягненнями та владою, мають менше значення та слабше пов'язані з іншими цінностями.

Підсумовуючи, кореляційний аналіз підтверджує узгодженість та стабільність гуманістичних життєвих орієнтацій у досліджуваній групі. Це свідчить про зрілу структуру ціннісної свідомості та гармонію між особистими та соціальними потребами.

Результати емпіричного дослідження за методикою Ш. Шварца наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати дослідження за методикою Ш. Шварца «Діагностика індивідуальних цінностей» (n = 19)

Ціннісна категорія	Середній бал	Стандартне відхилення
Самостійність (автономія)	7.8	0.6
Стимуляція (новизна, ризик)	6.9	0.7
Гедонізм (задоволення, насолода)	7.2	0.8
Досягнення (успіх, компетентність)	7.5	0.5
Влада (контроль, престиж)	5.9	0.9
Безпека (стабільність, порядок)	8.1	0.5
Конформність (соціальні норми)	7.4	0.6
Традиції (культурна спадщина)	6.8	0.7
Доброзичливість (турбота про близьких)	8.4	0.4
Універсализм (гуманізм, толерантність)	8.2	0.5

Джерело: створено автором

На основі отриманих даних автором було створено діаграму рисунок 2.3. з детальним аналізом.

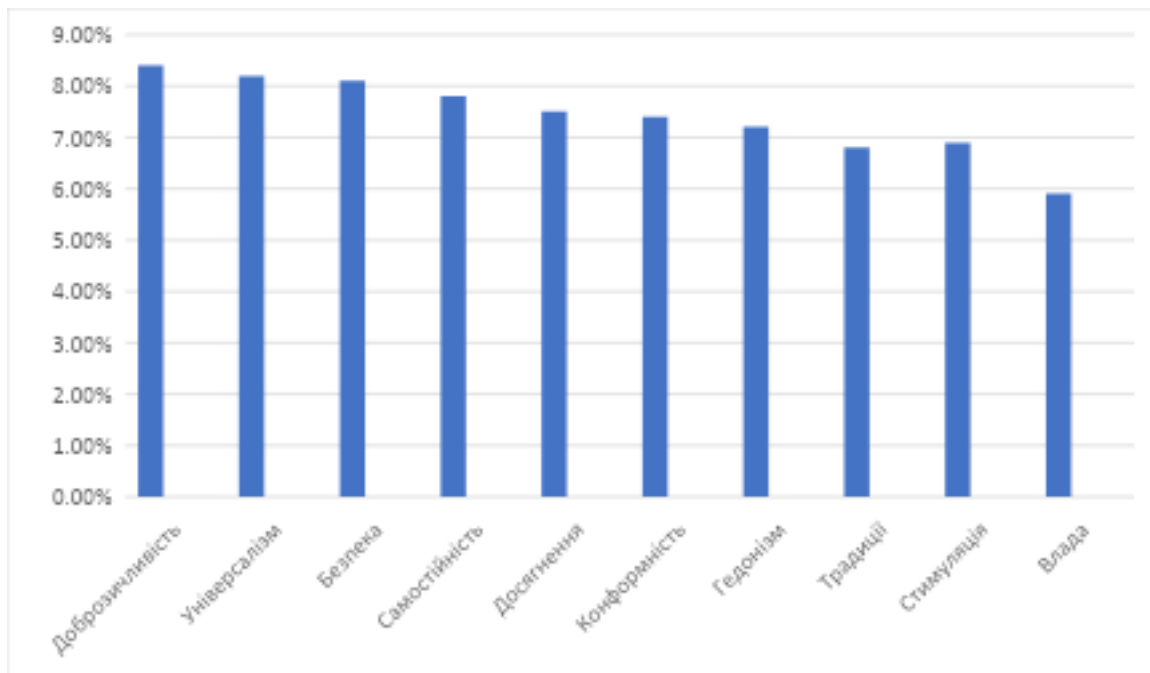

Рисунок 2.3. Діаграма середніх показників ціннісних орієнтацій

Аналіз результатів опитування виявив чітку тенденцію, серед респондентів переважають цінності, спрямовані на просоціальну поведінку та гуманістичні ідеали. Особливо високі оцінки отримали доброчинність, універсализм та безпека, що вказує на пріоритетність позитивних міжособистісних зв'язків, соціальної гармонії та стабільності.

Цікаво, що поряд з альтруїстичними мотивами, респонденти також високо оцінюють самостійність та досягнення. Це свідчить про внутрішньо збалансовану систему цінностей, де прагнення до особистісного зростання не суперечить, а навпаки, доповнює бажання сприяти загальному благу.

На противагу цьому, найнижчі бали були відзначені за шкалами влади та стимуляції. Це може означати, що для цієї вибірки менш привабливими є владно-престижні амбіції та ризиковані форми поведінки. Натомість, їхня орієнтація чітко спрямована на стабільність, дотримання моральних норм та побудову міцних людських стосунків, а не на конкурентну боротьбу.

Щоб зрозуміти, як пов'язані між собою різні види цінностей, ми провели статистичний аналіз, який називається кореляційним. Він допомагає виявити, чи змінюються одні цінності разом з іншими, і наскільки тісно вони пов'язані.

Сильні позитивні зв'язки:

Ми виявили кілька пар цінностей, які тісно пов'язані між собою і часто виникають разом:

Доброзичливість та Універсалізм ($r = 0.81$). Це дуже сильний зв'язок. Він означає, що люди, які цінують турботу про інших, співчуття та прийняття всіх людей (Універсалізм), також схильні бути доброзичливими. Ці цінності утворюють єдиний блок, спрямований на позитивне ставлення до оточуючих.

Безпека та Конформність ($r = 0.68$). Люди, які прагнуть до стабільності та порядку в суспільстві (Безпека), також часто дотримуються встановлених правил і норм (Конформність). Це свідчить про формування консервативного напрямку в їхній системі цінностей.

Самостійність та Досягнення ($r = 0.59$). Цей зв'язок показує, що прагнення до незалежності та самостійного розвитку (Самостійність) часто поєднується з бажанням досягати успіху та визнання (Досягнення). Це відображає мотивацію до особистісної реалізації.

Негативні зв'язки (цінності, що суперечать одна одній):

Ми також виявили, що деякі цінності, навпаки, рідко співіснують:

Влада та Доброзичливість ($r = -0.52$)

Влада та Універсалізм ($r = -0.48$)

Ці результати свідчать про те, що прагнення до контролю над іншими та здобуття високого статусу (Влада) часто суперечить цінностям, пов'язаним з турботою про інших, співчуттям та рівністю (Доброзичливість та Універсалізм).

Працюючи з наступною методикою Т. Елерса ми отримали наступні результати, які відобразили в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Результати дослідження за методикою Т. Елерса «Мотивація до успіху»

(n = 19)

Показник	Середній бал	Мінімум	Максимум	Стандартне відхилення
Мотивація до успіху (MU)	23.8	18	29	3.2
Мотивація уникнення невдач (MN)	17.4	12	23	3.6
Співвідношення MU / MN	1.37	0.9	2.1	0.4

Джерело: створено автором

Згідно з отриманими даними, середній показник мотивації до успіху (MU) становить 23,8 бала при мінімальному значенні 18 і максимальному 29, зі стандартним відхиленням 3,2. Це свідчить про переважно середній рівень мотивації досягнення, що вказує на наявність у більшості досліджуваних внутрішнього прагнення до результативної діяльності, активності та наполегливості. Такі особи зазвичай орієнтовані на ефективність власних дій, прагнуть до самореалізації та демонструють помірно виражену потребу в досягненні. Показник мотивації уникнення невдач (MN) дорівнює 17,4 бала, що нижче за показник мотивації до успіху. Діапазон значень — від 12 до 23 балів при стандартному відхиленні 3,6, що свідчить про дещо більшу варіативність індивідуальних показників у цьому компоненті. Це означає, що в частини досліджуваних може спостерігатися підвищена тривожність, невпевненість або схильність уникати ризику, проте в середньому мотивація уникнення невдач не домінує над мотивацією досягнення. Показник співвідношення $MU / MN = 1,37$ (від 0,9 до 2,1; $\sigma = 0,4$) є узагальненим індикатором спрямованості мотиваційної системи особистості. Значення, що перевищує 1,0, свідчить про перевагу мотивації до успіху над мотивацією уникнення невдач, тобто більшість учасників експерименту характеризуються позитивною орієнтацією на

досягнення, а не на уникнення помилок. Такий баланс є сприятливим для ефективного навчання, професійного розвитку й стресостійкості.

Аналіз за методикою Т. Елерса показав, що середня вибірка має збалансовану, але з перевагою позитивного полюсу, мотиваційну спрямованість. Переважання мотивації до успіху свідчить про готовність особистостей до діяльності, орієнтованої на результат, прагнення самореалізації та досягнення цілей.

Далі розглянемо результати тесту «Професійна мотивація» (К. Замфір у модифікації А. Реана) таблиця 2.4. та детально розберемо отримані результати.

Таблиця 2.4.

Середні показники професійної мотивації респондентів (N = 19)

Тип мотивації	Мінімум	Максимум	Середнє	Стандартне відхилення
Внутрішня мотивація (ВМ)	12	18	15,6	1,8
Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	8	16	12,4	2,1
Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)	4	11	7,3	2,0

Джерело: створено автором

Студенти демонструють найсильнішу внутрішню мотивацію (середній бал 15,6), що означає їхню щирю зацікавленість у професійній сфері, бажання постійно вчитися та розвиватися, а також отримувати задоволення від самої роботи. Зовнішня позитивна мотивація (12,4) виявилася на середньому рівні: студенти прагнуть до визнання та похвали, але це не є визначальним фактором у їхньому професійному виборі. Найменш вираженою є зовнішня негативна

мотивація (7,3), що свідчить про низьку залежність від страху перед помилками, осудом чи покаранням.

Таблиця 2.5.

Професійна мотивація респондентів за статтю

Стать	Тип мотивації	Середнє	Стандартне відхилення
Жінки (n=13)	Внутрішня мотивація (ВМ)	16,0	1,5
	Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	12,6	2,0
	Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)	7,1	1,9
Чоловіки (n=6)	Внутрішня мотивація (ВМ)	14,5	2,1
	Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ)	12,0	2,3
	Зовнішня негативна мотивація (ЗНМ)	7,7	2,2

Джерело: створено автором

Аналіз результатів за статтю, представлений у Таблиці 2.5, виявив певні відмінності. Зокрема, жінки виявилися більш внутрішньо мотивованими (16,0 балів) порівняно з чоловіками (14,5 балів), що може пояснюватися їхньою сильнішою особистою зацікавленістю в професії. Щодо зовнішньої позитивної мотивації, то показники у жінок (12,6 балів) та чоловіків (12,0 балів) майже збігаються, вказуючи на подібне прагнення до соціального визнання. Однак, чоловіки демонструють дещо вищий рівень зовнішньої негативної мотивації

(7,7 балів проти 7,1 у жінок), що може свідчити про їхню дещо більшу чутливість до страху перед помилками або несхваленням.

Аналіз професійної мотивації майбутніх психологів показав, що вони мають сильний внутрішній драйв до обраної професії. Це виражається у глибокому інтересі, прагненні до професійного зростання та реалізації свого потенціалу. Зовнішні мотиви, такі як соціальне визнання, присутні, але не домінують, що свідчить про зрілість у виборі кар'єри. Важливою позитивною рисою є низький рівень страху перед помилками та незалежність від зовнішнього тиску, що сприяє формуванню стійкої професійної ідентичності. Незначні гендерні відмінності (жінки дещо більше орієнтовані на внутрішні мотиви, чоловіки – на уникнення негативних зовнішніх факторів) не змінюють загальної картини. Таким чином, майбутні психологи демонструють чудові передумови для розвитку як самостійні та цілеспрямовані професіонали.

2.3. Рекомендації щодо розвитку професійної ідентичності майбутніх психологів

В умовах постійних змін у суспільстві та зростаючих вимог до психологічної допомоги, питання формування професійної ідентичності у майбутніх психологів стає надзвичайно важливим. Суспільство потребує фахівців, які чітко розуміють своє професійне покликання. Професійна ідентичність психолога впливає не тільки на якість його роботи, але й на його особистісну зрілість, здатність до самоаналізу та дотримання етичних норм. Тому розробка ефективних методів для її формування є ключовим завданням сучасної психологічної освіти.

Дослідження (Маркова, Мітіна, Максименко, Чепелєва) показують, що професійна ідентичність – це багатогранне явище, яке включає в себе знання, емоції, цінності та поведінку. Вона проявляється в здатності майбутнього психолога відчувати себе частиною професійної спільноти, приймати її принципи та прагнути до постійного професійного зростання. Отже, рекомендації щодо розвитку професійної ідентичності повинні враховувати

освітні, психологічні, соціальні та особистісні аспекти становлення майбутнього фахівця.

Особливу увагу слід приділити вдосконаленню навчального процесу у вищих навчальних закладах. Формування професійної ідентичності починається з перших днів навчання в університеті, коли студент стикається з новими викликами та ролями. Освіта повинна не тільки надавати знання, але й сприяти самопізнанню, критичному мисленню, співпереживанню та самоаналізу. Для цього необхідно використовувати інтерактивні методи навчання, які допомагають студентам усвідомити себе як майбутніх психологів: рольові ігри, тренінги, моделювання консультацій, розбір конкретних ситуацій (кейс-методи) та робота в групах під керівництвом досвідчених фахівців (супервізія).

Ключовим аспектом є виховання важливих для професії рис характеру, таких як здатність до співпереживання, вміння спілкуватися, терпимість, відповідальність та стійкість до стресу. Як підкреслює Л. М. Мітіна, формування професійної самосвідомості тісно переплітається з особистісним зростанням. Тому розвиток внутрішнього бажання працювати, вміння контролювати себе та розуміння своєї унікальності в професії є необхідними для успішного становлення майбутнього фахівця. Допомогти в цьому можуть психологічні тренінги, групи самопізнання, практичні заняття з етики та індивідуальні консультації з досвідченими наставниками.

Не менш важливим завданням освіти є формування у студентів розуміння цінностей, пов'язаних з їхньою професією. Майбутній психолог повинен усвідомлювати свою професію не лише як спосіб самовираження, але й як соціальну місію – допомогу людям, підтримку та надання допомоги в складних життєвих ситуаціях. Для цього навчальні дисципліни повинні сприяти формуванню гуманістичних цінностей, розвитку моральності та розумінню етичних норм психологічної практики. Важливо, щоб викладачі власним прикладом демонстрували ці цінності, створюючи атмосферу професійної ідентифікації.

Окрім теоретичних знань, для успішного професійного становлення студентів важливе створення професійного середовища. Це середовище має поступово залучати студентів до реальної професійної діяльності. Наприклад, практичні заняття, волонтерство, робота в психологічних службах та наукові дослідження допомагають студентам зрозуміти свою роль як фахівців, які застосовують знання на практиці. Практика є ключовим етапом формування професійних цінностей, адже студенти бачать результати своєї роботи, відчувають відповідальність перед клієнтами, громадою та професією.

Не менш важливим є розвиток здатності до самоаналізу. Студенти повинні усвідомлювати свій досвід, як позитивний, так і негативний, а також свої професійні цілі. Рефлексія, за визначенням С.Д. Максименка, допомагає поєднати внутрішній досвід з зовнішньою діяльністю, формуючи міцні професійні переконання. Для цього рекомендується використовувати різні методи, такі як самооцінювання, ведення щоденників, написання аналітичних есе після практики та групові обговорення професійних ситуацій. Це сприяє розвитку самосвідомості та прийняттю себе як професіонала.

Сучасні підходи до навчання підкреслюють важливість супервізії та наставництва. Дослідження, проведені як за кордоном, так і в Україні, показують, що професійне становлення психологів відбувається ефективніше, коли вони отримують підтримку та зворотний зв'язок від досвідчених колег. Супервізія дозволяє студентам аналізувати складні випадки, розвивати етичну та емоційну стійкість, а також відчувати приналежність до професійної спільноти. Наставництво створює безпечне середовище для професійних експериментів, допомагаючи студентам перейти від ролі учня до ролі відповідального практикуючого психолога.

Ключовим фактором формування професійної ідентичності є індивідуальний підхід до навчання. Студенти-психологи повинні мати можливість самостійно визначати свій професійний шлях, вибираючи навчальні дисципліни, беручи участь у наукових проектах, конференціях та професійних спільнотах. Це сприяє розвитку самостійності, підвищує мотивацію та

розуміння власної ролі в професії. Навчання має заохочувати ініціативу студентів, надаючи їм підтримку та стимулювання.

Важливим аспектом є психологічний супровід студентів протягом навчання. Університетська психологічна служба повинна бути інтегрована в навчальний процес, щоб допомагати студентам справлятися з професійним вигоранням, тривогою та формувати позитивне ставлення до себе як до майбутніх професіоналів. Згідно з дослідженнями, позитивний образ себе як професіонала, що включає самоприйняття, адекватну самооцінку та віру в успіх, є необхідним для розвитку професійної ідентичності. Отже, систематична психологічна підтримка є важливою частиною підготовки майбутніх психологів.

Не менш важливим є розвиток професійної культури та етичної свідомості. Професійна ідентичність психолога базується на дотриманні етичних принципів, таких як конфіденційність, відповідальність, компетентність та повага до клієнта. Навчальні програми повинні включати не лише теоретичне вивчення етичного кодексу, але й практичні заняття, де студенти аналізують етичні дилеми та розбирають конкретні ситуації. Це розвиває здатність приймати етичні рішення. Участь у професійних організаціях та заходах сприяє закріпленню етичних норм та формуванню почуття приналежності до професії.

Для успішного формування професійної ідентичності майбутніх психологів критично важливим є створення комфортної атмосфери в студентській групі. Коли студенти відчують підтримку, повагу та взаєморозуміння, це сприяє позитивному ставленню до себе, заохочує ділитися досвідом, що особливо важливо для майбутніх фахівців з психології. Корисними є групові заняття для згуртування, спільні наукові дослідження та волонтерські проєкти, які зміцнюють професійну єдність та відчуття приналежності до професійної спільноти.

Особливу увагу слід приділити цифровому аспекту професійної ідентичності. З розвитком онлайн-практики, дистанційних консультацій та

цифрової комунікації, майбутні психологи повинні розуміти етичні та професійні правила поведінки в інтернеті. Формування професійного іміджу в онлайн-просторі, відповідальне використання соціальних мереж, захист інформації про клієнтів – це нові аспекти професійної ідентичності, які необхідно враховувати в навчальних програмах.

Таким чином, формування професійної ідентичності майбутніх психологів – це комплексний процес, який включає навчання, соціальну взаємодію, етику, особистісний розвиток та самоаналіз. Ефективні стратегії формування ідентичності передбачають тісну співпрацю між студентами, викладачами, навчальним закладом та професійною спільнотою. Тільки за умови такого цілісного підходу можна виховати зрілого фахівця, який не тільки володіє знаннями та навичками, але й має сформоване професійне "Я", здатне до самовдосконалення, етичної відповідальності та гуманного служіння людям.

Отже, розвиток професійної ідентичності майбутніх психологів вимагає системних педагогічних, організаційних та психологічних зусиль. Важливо, щоб цей процес був постійним та інтегрованим у всі етапи навчання. Реалізація вищезазначених рекомендацій допоможе виховати конкурентоспроможних, етично зрілих та мотивованих психологів, які зможуть ефективно працювати в сучасних умовах та забезпечувати психологічне благополуччя людей та суспільства.

Висновки до розділу 2.

Дослідження мотивації майбутніх психологів виявило, що їхній вибір професії зумовлений переважно внутрішніми чинниками. Це означає, що вони щиро зацікавлені в психології, прагнуть постійно вдосконалюватися та реалізовувати свої здібності. Хоча зовнішні стимули, як-от визнання чи статус, також присутні, вони не відіграють головної ролі, що свідчить про зрілість та усвідомленість їхнього професійного вибору. Відсутність значного страху перед

невдачами та стійкість до зовнішнього тиску сприяють формуванню міцної професійної самоідентифікації. Невеликі гендерні відмінності, де жінки більше зосереджені на внутрішніх мотивах, а чоловіки – на уникненні негативу, не суттєво впливають на загальну картину мотивації.

Аналіз за методикою Т. Елерса показав, що студенти переважно мотивовані досягненнями та мають позитивне ставлення до діяльності. Це свідчить про їхню готовність до наполегливої роботи, спрямованої на результат, прагнення до саморозвитку та досягнення цілей. Високі показники за шкалами доброзичливості, універсалізму та безпеки вказують на орієнтацію на гуманістичні цінності та просоціальну поведінку, де пріоритет надається соціальній гармонії, стабільності та міцним стосункам.

Викликає особливий інтерес той факт, що поряд із бажанням допомагати іншим, респонденти високо цінують свою самостійність та досягнення. Це свідчить про глибоко вкорінену систему цінностей, де особистісне самовдосконалення не конфліктує, а навпаки, доповнює прагнення до загального блага. На противагу цьому, цінності, пов'язані з владою, престижем та готовністю до ризику, мають низьку значущість. Це вказує на слабку схильність до конкурентної боротьби та зосередженість не стільки на матеріальних здобутках.

Кореляційний аналіз підтверджує стійкість та узгодженість гуманістичних життєвих орієнтацій у досліджуваній групі. Це свідчить про зрілість їхньої ціннісної системи, гармонійне поєднання особистих потреб із соціальними. Майбутні психологи демонструють готовність будувати свою професійну діяльність на засадах співпраці, взаєморозуміння та соціальної відповідальності. Загалом, отримані результати вказують на значний потенціал студентів для формування професійної ідентичності та розвитку як цілеспрямованих, самостійних та соціально орієнтованих фахівців.

РОЗДІЛ III. РОЗВИТКОВА ПРОГРАМА «ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ»

3.1. Мета та завдання розвиткової програми (обґрунтування)

Програма розвитку «Формування професійної ідентичності майбутніх психологів» створена для того, щоб підтримати студентів у їхньому професійному становленні. Вона допомагає їм усвідомити свою майбутню роль у сфері психологічної практики та гармонійно поєднати професійні вимоги з особистісними якостями. Актуальність цієї програми зумовлена високими вимогами сучасного ринку праці, суспільними потребами та професійними стандартами, які очікують від майбутніх психологів значного рівня зрілості. Навчальний процес часто ставить студентів перед викликами: невизначеність щодо власних здібностей, розмите бачення кар'єрних перспектив, труднощі з формуванням професійної мотивації та етичних орієнтирів. Ці перешкоди сповільнюють формування їхньої професійної ідентичності та ускладнюють подальшу практичну діяльність. У відповідь на ці виклики, програма виступає як система підтримки, що дозволяє студентам переглянути свій професійний вибір, розкрити особистісні ресурси та обмеження, а також побудувати стабільний та інтегрований образ себе як професіонала.

Основна мета програми – сприяти формуванню цілісної професійної ідентичності майбутніх психологів. Це передбачає розвиток їхньої здатності до рефлексії, зміцнення внутрішньої мотивації, формування усвідомлених ціннісних орієнтирів, виховання відповідального ставлення до професійної діяльності та вміння інтегрувати обрану професію в структуру своєї особистості. Досягнення цієї мети передбачає поетапне проходження студентами шляху, який включає пізнання професії, осмислення власного досвіду, формування мотиваційної бази для професійного зростання та оволодіння ключовими професійними навичками.

Програма спрямована на поглиблення розуміння студентами сутності професійної ідентичності психолога, її складових частин, процесів становлення та ролі в майбутній кар'єрі; розширення знань про зміст ключових компетенцій, посадові функції та моральні стандарти в психології; стимулювання внутрішньої мотивації до професії, аналіз особистих мотивів її обрання та значення для індивідуального життєвого маршруту. Особливе значення має розвиток умінь саморефлексії, самовдосконалення, оцінки власних здібностей і кар'єрних перспектив, створення оптимістичного та об'єктивного уявлення про професійне «Я», розпізнавання переваг і недоліків, а також окреслення шляхів особистого та фахового прогресу. Програма акцентує на вихованні професійних принципів і моральної відповідальності, адже вони дозволяють психологу ухвалювати виважені, етично обґрунтовані рішення в роботі. Не менш важливим є вдосконалення навичок спілкування, емпатії, ведення консультаційних бесід та ефективної співпраці з потенційними клієнтами й колегами.

Вміст програми втілюється за допомогою комплексу тренінгів і рефлексивних сесій, що включають такі ключові блоки: осмислення причин обрання фаху, створення базового портрета професійного "Я", вивчення особистих ресурсів, культивування рефлексивного підходу до мислення, опанування етичних норм і стандартів професії, підвищення майстерності в міжособистісному спілкуванні та консультативних практиках. У процесі задіяні інструменти самоаналізу, колективні обговорення, розбір типових робочих кейсів, короткі консультації, ігрові симуляції та методи самодіагностики. Такий підхід не тільки сприяє засвоєнню теоретичного матеріалу, а й його практичній інтеграції, формуванню зразків поведінки, які стануть у пригоді в психологічній практиці.

Впровадження програми допомагає студентам глибше досягнути свої професійні прагнення, посилити переконаність у правильності кар'єрного вибору, гармонійно вплести професійну роль у свою особистість, розвинути рефлексивні здібності та етичне мислення в рішеннях, а також набути

початкових умінь професійного спілкування. Після завершення очікується підвищення рівня професійної ідентичності, точніше сприйняття студентами свого внеску в майбутню сферу та підготовка до трихвалення кар'єрного зростання. Програма також передбачає інтеграцію набутих знань і навичок у процес навчання, що зможе забезпечити студентам постійний розвиток у професійній діяльності.

Акцент у навчальному процесі робиться на формуванні досвіду колективної роботи, що дозволяє студентам навчитися вирішувати конфліктні ситуації, обирати ефективні стратегії взаємодії та працювати в команді. Це є важливим аспектом, оскільки в практиці психолога часто виникають ситуації, що вимагають колективного підходу та координації дій з колегами.

Крім того, програма передбачає можливість для студентів працювати над власними проектами, що стосуються психологічної практики, тим самим заохочуючи їх до активного дослідження та інновацій в обраній галузі. Це дозволить їм відчувати себе авторами свого навчання, розвивати критичне мислення та ініціативу, що є незамінними якостями в професії психолога.

З метою забезпечення якості програми, буде проведено регулярне оцінювання рівня задоволеності студентів, дослідження їх прогресу та результатів навчання. Це допоможе адаптувати навчальний процес до потреб студентів та тенденцій у професійній діяльності. Кінцевою метою всіх цих заходів є підготовка висококваліфікованих фахівців, які не лише володіють теоретичними знаннями, а й мають практичні навички, необхідні для успішного виконання своїх професійних обов'язків у сучасному світі.

У межах програми також передбачається наставництво, де досвідчені фахівці ділитимуться своїм досвідом і знаннями зі студентами. Це створить можливості для обміну думками та практичним досвідом, за рахунок чого студенти зможуть отримувати більш глибоке розуміння професії та її специфіки.

Таким чином, реалізація цієї програми сприятиме формуванню не лише професійних, але й особистісних компетенцій, адже психологія потребує вміння

адаптуватися до різних умов, бачити та розуміти потреби інших. У підсумку, готовність до професійного розвитку, здатність до ефективного спілкування та етнічного прийняття рішень будуть основними показниками успішності студентів у їхній майбутній діяльності.

Програма реалізується через серію занять, які поступово формують професійну ідентичність. Починаючи з первинного осмислення вибору професії, студенти переходять до інтеграції знань, цінностей та навичок у цілісну професійну позицію. Заняття поєднують рефлексію, практичну діяльність, взаємодію та спілкування, що забезпечує глибоке залучення та розкриття професійного потенціалу.

Перше заняття фокусується на усвідомленні студентами свого професійного шляху та мотивів вибору. Після створення безпечної атмосфери через обговорення, учасники аналізують фактори, що вплинули на їхній вибір, та власні очікування від професії. Ключовим елементом є створення індивідуальної моделі професійного розвитку, що відображає життєві події та прагнення. Завершується заняття рефлексією, що допомагає усвідомити глибинні мотиви та професійне «Я».

Друге заняття спрямоване на формування чіткого уявлення про професійний образ психолога та співставлення особистісних рис з вимогами професії. Студенти створюють «портрет професіонала», описуючи необхідні якості, вміння та цінності, а потім порівнюють його зі своїми характеристиками. Через самооцінку та групове обговорення вони аналізують відповідність, виявляють сильні сторони та зони для розвитку. Заняття завершується письмовою рефлексією щодо майбутнього професійного розвитку.

Третє заняття присвячене усвідомленню сильних сторін та ресурсів для професійного зростання. Студенти аналізують свої психологічні, емоційні, комунікативні та когнітивні здібності, визначаючи їхню користь для майбутньої практики. Створюється індивідуальна ресурсна карта для структурування наявних можливостей та визначення напрямків розвитку. Обговорюються

професійні бар'єри та шляхи їх подолання, що сприяє формуванню відповідального ставлення до професійного становлення.

Четверте заняття присвячене формуванню рефлексивних умінь, які є невід'ємною частиною професійної самоідентифікації психолога. Майбутні фахівці опановують методи рефлексивного опрацювання, зокрема модель циклу рефлексії, яку вони застосовують для аналізу навчальних чи робочих кейсів. Учасники навчаються розпізнавати свої почуття, оцінювати поведінку, виявляти джерела проблем і розробляти нові підходи до дій. Ключовим аспектом стає запровадження рефлексивного журналу, який студенти вестимуть упродовж усієї програми. Завершується заняття короткою мінісупервізією, під час якої група обмінюється враженнями та міркуваннями про розглянуті сценарії.

П'яте заняття акцентує увагу на ознайомленні з етичними стандартами психолога та їх практичному розборі в реальних або симульованих ситуаціях. Студенти аналізують приклади, де фахівцю доводиться стикатися з етичними конфліктами. Такий підхід допомагає усвідомити важливість конфіденційності, професійних кордонів, відповідальності, об'єктивності та інших етичних засад. Особливий наголос робиться на дискусіях, де учасники тренуються обґрунтовувати свою думку, шукати найкращі варіанти розв'язання та розуміти ризики від некоректних етичних кроків.

Шосте заняття поглиблює тему етики, фокусуючись на механізмах прийняття рішень у професійній діяльності. Учасники вивчають концепцію етичної дилеми, навчаючись оцінювати її через призму потенційних результатів, обов'язків психолога та його ціннісної системи. Вони опрацьовують непрості практичні випадки, визначаючи залучені етичні норми, найбільш адекватні дії та професійні стандарти. Рольові ігри відтворюють емоційний тиск таких виборів, сприяючи зростанню моральної зрілості та почуття відповідальності.

Сьоме заняття присвячене відточуванню ключових для психолога комунікативних та консультативних умінь. Студенти практикують активне слухання, емпатію, уточнення та перефразування слів клієнта. Під керівництвом викладача вони розігрують типові консультаційні сценарії, набуваючи першого

досвіду роботи з клієнтом. Важливою частиною є самоаналіз власного стилю спілкування, виявлення його сильних та слабких сторін, а також отримання конструктивного зворотного зв'язку від групи для подальшого професійного зростання.

Восьме, фінальне заняття, підсумовує весь курс. Воно спрямоване на закріплення отриманих знань, навичок та професійних цінностей. Студенти аналізують свій прогрес, переглядають записи рефлексивних щоденників, обговорюють ключові моменти свого професійного розвитку та формують своє бачення майбутнього професійного «Я». Особлива увага приділяється розробці індивідуального плану розвитку, де визначаються довгострокові та короткострокові цілі, шляхи їх досягнення та необхідні ресурси. Фінальна рефлексія допомагає узгодити уявлення про професію з особистими можливостями та намірами, формуючи цілісну професійну ідентичність.

Завдяки такій послідовності програма забезпечує плавний перехід від самопізнання до практичних навичок, від особистих роздумів до професійної взаємодії, від зовнішнього розуміння професії до її глибокої особистісної інтеграції. Це дозволяє сформувати чітке, стійке та реалістичне уявлення про себе як майбутнього фахівця, що є фундаментом для становлення професійного психолога.

3.2. Результати впровадження розвиткової програми

Аналіз результатів впровадження розвиткової програми дозволив зробити глибокі висновки щодо її впливу на формування професійної самосвідомості майбутніх психологів. Спостерігається позитивна динаміка змін на кількох рівнях: мисленнєвому (когнітивному), спонукальному (мотиваційному), самоаналітичному (рефлексивному), емоційно-ціннісному та поведінково-компетентнісному. Кожен з цих аспектів продемонстрував

покращення, що свідчить про комплексний характер впливу програми та її ефективність у формуванні цілісної професійної позиції майбутнього фахівця.

Одним з найсуттєвіших зрушень стало поглиблення знань та розуміння професії психолога. До початку програми у багатьох студентів були фрагментарні, часто нереалістичні або надто загальні уявлення про професію, що базувалися на стереотипах або поверхневому знайомстві з психологічною літературою та популярною психологією. Участь у програмі допомогла структурувати ці уявлення та надати їм професійної конкретики. Студенти почали чіткіше визначати межі діяльності психолога, розуміти його реальні функції та різноманіття професійних ролей. Зросла свідомість щодо обмежень професійних можливостей: учасники стали краще розуміти, коли психолог може ефективно допомогти, а коли необхідно залучити інших фахівців або звернутися за супервізією. Це є критично важливим для майбутніх професіоналів, оскільки нерозуміння власних меж компетентності часто призводить до помилок, надмірної завантаженості або професійного вигорання.

Не менш значущими є зміни у мотиваційній сфері професійної ідентичності. Під впливом програми студенти переорієнтувалися з зовнішніх мотивів, таких як інтерес до психології як «мистецтва спілкування» чи ідеалізоване бажання допомагати людям, на більш глибокі внутрішні спонукання, пов'язані з професійним саморозвитком, відповідальністю та прагненням до зростання. У своїх рефлексивних роботах багато учасників відзначили, що вперше змогли осмислити цінність психології для себе, її зв'язок з особистісними якостями та життєвими цілями. Значна частина студентів сформувала усвідомлене прагнення працювати над власними недоліками, що свідчить про розвиток стійкої та конструктивної внутрішньої професійної мотивації, яка є більш надійною, ніж початкові спонукання.

Зміни в рефлексивному аспекті стали одними з ключових результатів реалізації програми. Багато студентів, які на початку демонстрували поверхневий рівень самоаналізу, наприкінці показали значний прогрес у вмінні вичерпно описувати свої думки, переживання, помилки й професійні дії.

Рефлексивні записи в щоденниках здобули більшу змістовність, структуру та націленість на пошук рішень, замість простого констатування труднощів. Це вказує на підвищення внутрішньої самосвідомості та формування уміння розглядати зв'язок між власними рисами особистості і ефективністю майбутньої професії. Студенти стали усвідомлено аналізувати професійні ситуації, розуміючи, що рефлексія є одним з основних механізмів професійного зростання психолога.

Важливий вплив програма справила на емоційно-ціннісну сферу. Протягом навчання студенти розвинули чутливість до етичних аспектів професії, усвідомили важливість таких цінностей, як конфіденційність, відповідальність, емоційна збалансованість, повага до клієнта та самоконтроль. Якщо на початку програми більшість учасників сприймали етичні норми як набір формальних правил, то наприкінці вони побачили в них особистісну позицію, що регулює професійне поведіння. Розгляд етичних дилем допоміг студентам усвідомити складнощі реальних професійних ситуацій, у яких не завжди є однозначно правильне рішення. Це сприяло розвитку моральної зрілості, відповідальності та здатності приймати обґрунтовані професійні рішення.

Зміни в поведінково-компетентнісній сфері виявилися в підвищенні рівня комунікативної компетентності, вдосконаленні консультативних навичок і формуванні більш впевненого професійного поведіння. У модельних ситуаціях студенти почали демонструвати вищу емпатію, навчились уважно слухати клієнта, ставити уточнюючі запитання та створювати атмосферу довіри. Значно зросла їх умілість підтримувати діалог у консультативному форматі, організовувати взаємодію, використовувати техніки вербалізації та прояснювати емоції клієнта. Під час заключних вправ деякі студенти виявили схильність до певних спеціалізацій (наприклад, у дитячій, кризовій або сімейній психології), що свідчить про формування їх індивідуального професійного стилю.

Особливо важливим результатом програми стало формування більш єдиного та реалістичного уявлення про професійне «Я». На початку процесу це

уявлення було переважно розрізненим, суперечливим або ідеалізованим. Завдяки системній діяльності студенти змогли об'єднати свої уявлення про професію, власні можливості та цінності, вимоги ринку праці і перспективи професійного розвитку в єдину структуру. У фінальних індивідуальних професійних планах чітко відображені визначені професійні цілі, сформульовані компетенції, які потребують вдосконалення, а також усвідомлені кроки для їх досягнення. Це свідчить не тільки про когнітивне осмислення майбутніх професійних перспектив, але і про розвиток відповідального ставлення до власної діяльності в майбутньому.

Загалом результати реалізації програми підтверджують її високу ефективність та значний вплив на формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Вона сприяла створенню інтегрованої особистісно-професійної позиції, підвищенню рівня самосвідомості, розвитку професійної мотивації, етичної відповідальності та базових професійних компетентностей. Зміни, які були досягнуті, мають стійкий характер, оскільки ґрунтуються на внутрішньому розвитку особистості, а не лише на зовнішньому засвоєнні знань. Таким чином, програма відіграє важливу роль у професійному становленні студентів і може розглядатися як ефективний інструмент підготовки майбутніх фахівців до реальної психологічної практики.

Аналіз показників професійної ідентичності студентів до початку та після завершення розвитку програми дозволяє виявити суттєві позитивні зміни в структурі цього психологічного явища. На етапі до старту програми більшість студентів мала низький рівень організованості своїх професійних уявлень. Вони часто використовували загальні або стереотипні образи професії психолога, не розрізняючи такі поняття, як «психолог», «порадник» і «психотерапевт», і проявляли незрозумілість щодо меж своєї професійної компетентності. Основними їх уявленнями були ідеалізовані образи професійної діяльності, які не відповідали реальним умовам психологічної практики. Професійна мотивація на цьому етапі в більшості випадків була зовнішньою: переважали інтерес до гуманітарних наук, бажання «допомагати людям» та позитивні

враження від психологічних курсів, але бракувало глибокого розуміння особистісних якостей і зусиль, необхідних для цієї професії.

Після проходження програми студенти значно глибше зрозуміли когнітивні, мотиваційні та ціннісні аспекти професійної ідентичності. Вони здобули більш реалістичне, конкретне і професійно обґрунтоване бачення діяльності психолога. У їхніх описах з'явилися чіткі уявлення про етичні норми, ролі консультантів, межі компетентності та функціональні обов'язки спеціаліста. У їхній поведінці стало помітнішим підвищення впевненості під час виконання практичних завдань і моделювання консультаційних ситуацій. Після програми професійна мотивація змістилася у бік внутрішніх чинників: студенти продемонстрували готовність вкладати час і зусилля у розвиток своєї кар'єри, прагнення підвищувати свою компетентність та уважніше ставитися до професійних етичних норм.

Рефлексивний аспект також пройшов істотні трансформації. На початку програми рефлексивні висловлювання були куцими, поверхневими і переважно описовими, тоді як після її завершення вони стали більш глибокими, структурованими і зосередженими на саморозвитку. Студенти навчилися усвідомлено аналізувати свої реакції в навчальних та рольових ситуаціях, а також помічати зв'язки між своїми особистісними рисами і ефективністю професійної взаємодії. Спостерігалось значне підвищення емоційної зрілості та готовності брати відповідальність за свої професійні рішення.

Підсумовуючи, слід зазначити, що до початку програми професійна ідентичність студентів була малодиференційованою, з домінуванням зовнішніх мотивацій та неясним уявленням про професію. Після проходження програми вона стала набагато більш структурованою, внутрішньо вмотивованою і злагодженою, що свідчить про успішний розвиток усіх її ключових компонентів. Таким чином, програма сприяла переходу студентів від початкової, недостатньо сформованої професійної позиції до зрілої, інтегрованої та практично орієнтованої моделі професійного «Я».

Висновки до розділу 3

Оцінка результатів програми розвитку «Формування професійної ідентичності майбутніх психологів» показала її успішність у ключових аспектах професійного становлення. Учасники значно покращили своє розуміння сутності та особливостей психологічної діяльності, сформувавши більш чітке та реалістичне бачення ролі, навичок та етичних норм психолога. Це вказує на перехід від поверхового та шаблонного сприйняття професії до глибокого та усвідомленого її розуміння.

У студентів помітно зросла внутрішня зацікавленість у професії. Вони не тільки зрозуміли особисту важливість обраного фаху, але й виявили бажання постійно розвиватися та вдосконалюватися в професійному плані. Внутрішня мотивація стала визначальним фактором у їхньому професійному самовизначенні, що є запорукою стабільного професійного росту.

Здатність до самоаналізу також значно покращилася. Студенти стали краще аналізувати свої професійні реакції, методи роботи та труднощі, усвідомлюючи вплив особистих якостей на ефективність взаємодії з клієнтами. Вони стали більш критично оцінювати свої дії та готові вносити зміни для подальшого професійного розвитку.

У сфері цінностей та етики спостерігається більш відповідальне ставлення до професійних правил та принципів. Студенти навчилися розрізняти етичні межі в роботі психолога, аналізувати складні професійні ситуації та приймати обґрунтовані з моральної точки зору рішення. Це свідчить про формування етичної зрілості майбутніх психологів.

Компонент поведінки й комунікації виявився одним із найбільш активних: учасники показали покращення навичок активного слухання, емпатійного спілкування та ведення консультативних бесід. Відзначено збільшення впевненості у виконанні професійних ролей, що свідчить про початок формування особистого професійного стилю.

Загалом можна зробити висновок, що програма розвитку здійснила комплексний вплив на формування професійної ідентичності, сприяла становленню єдиного професійного «Я», підвищенню рівня професійної самосвідомості та готовності студентів до майбутньої психологічної практики. Отримані результати підтверджують доцільність і ефективність використання програми в підготовці психологів.

ВИСНОВКИ

Дипломне дослідження було присвячене всебічному вивченню проблеми формування професійної ідентичності у майбутніх психологів. Це дозволило здійснити поглиблений аналіз теоретичних підходів, емпірично дослідити специфіку становлення професійного «Я» студентів та розробити розвиткову програму для оптимізації цього процесу. Отримані результати підтвердили актуальність обраної теми та дозволили виявити низку закономірностей у формуванні професійної ідентичності.

У рамках першого етапу було проведено комплексний теоретичний аналіз наукових джерел. В результаті було встановлено, що професійна ідентичність є багатоаспектним психологічним феноменом, який інтегрує когнітивні, мотиваційні, ціннісно-етичні, емоційні та поведінково-рефлексивні компоненти. Узагальнення наукових поглядів дозволило дійти висновку, що формування професійної ідентичності майбутнього психолога залежить від індивідуально-особистісних характеристик, особливостей професійної підготовки та специфіки професійної діяльності, що вимагає високого рівня рефлексивності, етичної зрілості та здатності до управління власними станами. Теоретичний аналіз підтвердив, що професійна ідентичність є динамічним утворенням, яке формується поступово під впливом освітнього середовища, взаємодії з викладачами та однолітками, а також професійних проб і практичної підготовки.

У рамках другого завдання було здійснено вибір та наукове обґрунтування методичного інструментарію для комплексної оцінки рівня сформованості професійної ідентичності студентів-психологів. Обрані методики дозволили дослідити не лише когнітивні уявлення про професію, але й мотиваційну сферу, рефлексивні вміння, етичні настанови та ступінь внутрішньої готовності до професійної діяльності. Наукова обґрунтованість інструментарію забезпечила достовірність емпіричних даних та можливість відстежити динаміку змін після впровадження розвиткової програми.

Третій етап дослідження, присвячений вивченню специфічних рис професійної ідентичності майбутніх психологів, показав, що на початкових курсах студенти мають неоднозначне, а часто й нечітке уявлення про свою майбутню професію та власну роль у ній. Було виявлено, що більшість студентів не володіють достатньо реалістичними уявленнями про професійні обов'язки, межі своєї компетенції та етичні норми. Водночас, вони виявляють сильну потребу у визначенні свого професійного шляху. Мотиваційна сфера студентів характеризувалася переважанням загальних, часто зовнішніх мотивів, а рівень рефлексивності був недостатнім для глибокого осмислення власних професійних дій та намірів.

Важливим результатом дипломної роботи стало створення та успішне впровадження розвиткової програми «Формування професійної ідентичності майбутніх психологів». Порівняльний аналіз стану професійної ідентичності до та після реалізації програми продемонстрував суттєві позитивні зрушення. Студенти стали глибше розуміти професійні аспекти, їхня внутрішня професійна мотивація зросла, розвинулися рефлексивні навички та посилилася етична відповідальність. Значно покращилися комунікативні та поведінкові аспекти, що стосуються професійної діяльності, зросла здатність до емпатійної взаємодії, активного слухання та професійного самоконтролю. Професійна ідентичність студентів, сформувавшись у цілісну структуру, стала більш узгодженою, реалістичною та практично орієнтованою.

Підсумовуючи результати дипломного дослідження, можна стверджувати, що поставлені завдання були успішно реалізовані, а отримані висновки підтверджують значущість цілеспрямованої роботи з формування професійної ідентичності майбутніх психологів. Розроблена розвиткова програма продемонструвала значний потенціал у підвищенні рівня професійної самосвідомості студентів і може бути рекомендована для впровадження в освітній процес як ефективний інструмент професійного становлення фахівців у галузі психології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акмеологія з основами психології кар'єри : навч.- метод. посіб. / укл. О. М. Гавалешко Чернівці : Рута, 2004. 84 с.
2. Андрійчук І. П. Формування позитивної Я-концепції особистості майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07. К., 2003.
3. Антонова Н. О. Кризові явища у професійному становленні студентів - психологів та психологів-практиків. Актуальні проблеми психології. Т. 5: Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 6. С. 3 – 9.
4. Бех І. Д. Категорія «ставлення» в контексті розвитку образу «Я» особистості. Педагогіка і психологія. 1997. № 3. С. 52–56.
5. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : [учб. посібник для студентів ст. курсів психол. фак. та від-нь ун-тів]. Харків : Фоліо, 1996. 237 с.
6. Борисюк А. С. Професійна ідентичність медичного психолога: соціальнопсихологічний аналіз : монографія. Чернівці : Книги – ХХІ, 2010. 440 с. 48
7. Винославська О. В. Нормовідповідність як детермінанта самоідентифікації в структурі професійної ідентичності майбутнього викладача // Психолого-педагогічні та культурологічні питання гуманізації освіти: збірник наукових статей. – К.- Рівне, 2007. – С. 24–28.
8. Вілюжаніна Т. А. Динаміка ціннісно - смислової сфери особистості в процесі професійного становлення майбутніх психологів : автореф. дис... канд. психол. наук. Київ, 2006. 22 с.
9. Вірна Ж. П. Мотиваційно-смилова регуляція у професіоналізації психолога : дис. д-ра психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2004. 437 с.
10. Гуревич Р. С., Кадемія М. Ю. Навчально - виховний процес у професійно - технічних закладах. Вінниця : ТОВ Планер, 2010. 330 с.

11. Джура О. Д. Теоретико - методологічні проблеми дослідження процесу професійного самовизначення особистості. Вища освіта України. Теоретичний і науково - методичний часопис. Київ : Інститут вищої освіти АПН України, № 4. 2013. С. 5 –12.
12. Дмитерко-Карабин Х. М. Вплив смисложиттєвих орієнтацій на мотиваційну готовність до професійної діяльності майбутніх психологів: автореф. дис. канд.. психол. наук : спец. 19.00.07.Івано-Франківськ, 2004. 20 с
13. Долінська Ю. Г. Особистісне зростання практичного психолога в процесі його професійної підготовки. Зб. наук. Праць «Психологія». К. : НПУ, 1998. Вип. I. С. 155-160
14. Кадикова Т. А. Особливості динаміки ціннісних орієнтацій студентів – психологів : автореф. дис.. канд. психол. наук. Одеса. 2002. 17с.
15. Ключек Л. В. Розвиток процесів ідентифікації і відособлення у підлітковому і ранньому юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2005. 20 с.
16. Кокун О. М. Теоретичні та практичні засади психологічного забезпечення професійного становлення особистості. Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г.С. Костюка (19 – 21 квітня 2010 р.). Т. III. Київ: ДП Інформаційно–аналітичне агентство, 2010. С. 167 – 171.
17. Коломінський Н. Л. Методологічні засади професійної підготовки практичного психолога // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – N4. – С. 12–13
18. Коропецька О. М. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні. Проблеми загальної та педагогічної психології. 2007. Т. IX. Ч. 3. С. 152–158.
19. Косар У. Б. Розвиток професійної самосвідомості керівника як умова становлення фахівця. Актуальні проблеми психології. Т. 5: Психофізіологія.

- Психологія праці. Експериментальна психологія. Київ : ІВЦ Держкомстату України, 2007. Вип. 7. С. 138 – 143.
20. Ложкін Г. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки [Електронний ресурс] / Г. Ложкін, Н. Волянчук. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent>.
 21. Ложкін Г., Волянчук Н. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки. URL : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent>. 20. Лукіяничук А. М. Розвиток професійної ідентичності у майбутніх молодших спеціалістів педагогічного профілю : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». Луцьк, 2010. 18 с.
 22. Мартинюк І. А. Динаміка розвитку професійно важливих якостей практичних психологів в умовах вузівської підготовки. Зб. наук. праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН. 2003. Т. 5, ч. 3. С. 185- 192.
 23. Мачинський О. В. До проблеми ідентифікації особистості. Практична психологія та соціальна робота. 2000. № 7. С. 28–30. 22. Марусинець М. Прикладні аспекти дослідження професійної ідентичності особистості. Соціальна психологія. 2005. № 3(11). С. 90–97.
 24. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія. К., 2004. 20 с. 24.
 25. Москаленко В. В. Проблема ідентичності в політичній соціалізації особистості. Психологія : зб. наук. праць. К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2002. Вип. 17. С. 65–70.
 26. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. : [підручник]. К. : Либідь, 1999. 536 с.
 27. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: підручник. К. : Либідь, 1999. 536 с
 28. Панок В. Г. Концептуальні підходи до формування особистості практикуючого психолога. Практична психологія та соціальна робота. 1998. № 4. С. 5–7, № 5. С. 4–6.

29. Панок В. Г. Психологія життєвого шляху особистості: монографія. ВК. : Ніка-Центр, 2006. 280 с
30. Підбуцька Н.В., Беляєва Л.В., Професійна ідентичність майбутнього фахівця: аналіз теоретичних досліджень, / Н.В. Підбуцька, – м. Харків 2012 р.,
31. Пов`якель Н. І. Професійна рефлексія психолога-практика. Практична психологія та соціальна робота. 1998. No 6-7. С. 3-6.
32. Попіль М. І. Психологічні особливості становлення професійної ідентичності майбутніх медсестер : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец 19.00.07 Педагогічна та вікова психологія. Івано-Франківськ, 2009. 20 с.
33. Разумна А. Г. Персоніфікація і персоналізація в структурі професійної ідентичності майбутніх психологів, які набувають другу вищу. 42 Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Психологічні науки. 2016. Вип. 3 (2). С. 81-86.
34. Старинська Н.В. Адаптаційний потенціал як чинник професійної саморералізації особистості Психологія:реальність та перспективи 2017.Вип.8. С.259-263
35. Титаренко Т. М. Життєві домагання і професійне становлення особистості практичного психолога. Практична психологія та соціальна робота. 2003. No 4. С. 21-23
36. Томчук М. І., Потоцька І. С. Формування професійних цінностей студентів – психологів. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. праць. 2007. № 4 (6). <https://ap.uu.edu.ua/article/301>
37. Черепехіна О.А. Особливості психологічної готовності психологів до професійної діяльності у спорті : автореф. дис. канд. психол. наук. Київ, 2006. 23 с.
38. Черкашин А. І. Психолого-педагогічні умови формування особистісної зрілості у студентів / А. І. Черкашин // Теорія і практика управління соціальними системами // Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ „ХПІ”, 2018. – № 3. – С. 86 – 100.

39. Черкашин А.І., «Професійна індивідуальність» у працях вітчизняних та зарубіжних вчених. / А.І. Черкашин, – Харків: Діса плюс, 2015, с . 271-272.
40. Чуйко О. В. Особистісне становлення суб'єктів професійної діяльності у соціономічних професіях : монографія. Київ: АДЕФ - Україна, 2013. 280 с.
41. Шевченко Н. Ф. Формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти : автореф. дис... д - ра психол. наук. Київ, 2006. 32 с.
42. Davies M., Kandel D. B. Parental and peer influences on adolescents educational plans: Some further evidence // Amer. j. of sociology. Chicago. 2001. vol. 87, №2. P. 363-387.
43. Factors Influencing the Career Choice of Undergraduate Students at a Historically Disadvantaged South African University. Researchgate.net. URL: https://isadvantaged_South_African_University.
44. Felsman D. E., Blustein D.L. The role of peer relatedness in late adolescent career development // J. of vocational behavior. New York. 2000. Vol. 54. № 2. P. 279-295.
45. Poole M. E. School and work: Expectations of adolescents in transition // Education research a. perspectives. Nedlands. 2000. Vol. 12. №2. P. 10-18.
46. Wüst K., Leko Šimić M. Students' career preferences: intercultural study of Croatian and German students // Economics and Sociology. 2017. № 3. P. 136-152.

Методика «Ціннісні орієнтації» (М.Рокіч)

Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості і складає основу її ставлень до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду і ядро мотивації життєвої активності, основу життєвої компетенції і «філософії життя». Методика заснована на прямому ранжуванні списку цінностей. М. Рокіч виділяє два класи цінностей:

- термінальні – переконаність у тому, що кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб її прагнути;
- інструментальні – впевненість у тому, що якийсь спосіб дій або властивість особистості є превалюючими за будь-якої ситуації.

Інструкція: «Зараз вам буде запропоновано набір із 18 карток з позначенням цінностей. Ваша задача – розкласти їх у порядку значущості для вас як принципів, якими ви керуєтеся у вашому житті.

Кожна цінність написана на окремій картці. Уважно вивчіть картки і, вибравши ту, яка для вас найбільш значуща, поставте її на перше місце. Потім виберіть другу за значущістю цінність і розмістіть її за першою. Зробіть те саме зі всіма картками, що залишилися. Найменш важлива залишиться останньою і посяде 18-е місце.

Працюйте не поспішаючи, вдумливо. Якщо в процесі роботи ви зміните свою думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши картки місцями. Кінцевий результат повинен відтворювати справжню вашу позицію».

Цей розподіл відповідає традиційній класифікації на цінності-цілі і цінності-засоби.

Респонденту пропонується два списки цінностей (по 18 у кожному) або на аркушах паперу в алфавітному порядку, або на картках. У списках випробовуваний визначає ранговий номер кожній цінності, а картки розкладає у порядку значущості. Остання форма подання матеріалу дає надійні результати.

Спочатку пропонується набір термінальних, а потім набір інструментальних цінностей.

Стимулюючий матеріал (написаний на окремих картках).

Список А (термінальні цінності):

- активне, діяльне життя (повнота й емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість думок і здоровий глузд, що досягається життєвим досвідом);
- здоров'я (фізичне і психічне); цікава робота;
- краса природи і мистецтва (переживання прекрасного в природі і мистецтві);
- любов (духовна і фізична близькість з улюбленою людиною); - матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних труднощів); - наявність хороших і вірних друзів;
- суспільне визнання (пошана оточуючих, колективу, товаришів по роботі);
- пізнання (можливість розширення власної освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне і духовне вдосконалення);
- розвага (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність у думках і вчинках); - щасливе сімейне життя;
- щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому);
- творчість (можливість творчої діяльності);
- упевненість у собі (внутрішня гармонія, вільний вияв внутрішніх протиріч, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності):

- акуратність (охайність), уміння впорядковувати речі, порядок у справах;
- вихованість (хороші манери);
- високі запити (високі вимоги до життя і високі прагнення);

- життєрадісність (відчуття гумору);
- старанність (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- неприйняття недоліків у собі й інших;
- освіта (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати слово);
- раціоналізм (мати здоровий глузд і логічно мислити, ухвалювати обдумані, раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);
- сміливість в обстоюванні власної думки, власних поглядів;
- тверда воля (уміння наполягати на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їх помилки і хиби);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші смаки, звичаї, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі);
- чуйність (дбайливість).

Позитивом методики є універсальність, зручність і економічність у проведенні обстеження й обробці результатів, тобто гнучкість, можливість варіювати як стимулюючий матеріал (списки цінностей), так і інструкції.

Істотним її недоліком є вплив соціальної бажаності, можливість нещирості. Тому особливу роль у даному випадку відіграє мотивація діагностики, добровільний характер тестування і наявність контакту між учасниками.

Методику не рекомендується застосовувати в цілях відбору і експертизи. Для подолання вказаних недоліків і глибшого проникнення в систему ціннісних орієнтації можливі зміни інструкції, що дають додаткову діагностичну інформацію, які дозволяють зробити більш обґрунтовані висновки.

Так, після основної серії можна попросити випробовуваного ранжувати картки, відповідаючи на такі запитання: «У якому порядку і якою мірою (у відсотках) реалізовані дані цінності у вашому житті?

Як би ви розташували дані цінності, якби стали таким, яким мріяли?

Як, на ваш погляд, це зробила б людина, досконала в усіх відношеннях?

Як зробила б це, на вашу думку, більшість людей?

Як це зробили б ви 5 або 10 років тому?

Як це зробили б ви через 5 або 10 років?

Як ранжували б картки близькі вам люди?»

Аналізуючи ієрархію цінностей, слід звернути увагу на їх угруповання випробовуваним у змістові блоки на різних засадах.

Так, наприклад, виділяються «конкретні» і «абстрактні» цінності, цінності професійної самореалізації й особистого життя і т.д.

Інструментальні цінності можуть групуватися в етичні цінності, цінності спілкування, цінності справи; індивідуалістичні цінності, альтруїстичні цінності; цінності самоствердження і цінності схвалення інших і т.д. Це далеко не всі можливості суб'єктивної структуризації системи ціннісних орієнтацій.

Потрібно спробувати вловити індивідуальну закономірність. Якщо не вдається виявити жодної закономірності, можна припустити не сформованість у респондента системи цінностей або навіть нещирість відповідей.

Обстеження краще проводити індивідуально, але можливе і групове тестування.

Методика «Діагностика індивідуальних цінностей» Ш.Шварца

Шкала «придбання знань» - за згоду («+») з твердженням 4 проставляється 3,6 бали; 17 - 3,6 бали; 26 - 2,4 бали; за незгоду («-») з твердженням 28 - 1,2 бали; 42 - 1,8 бала.

Максимум - 12,6 бала.

Шкала «оволодіння професією» - за згоду 9 - 1 бал; 31 - 2 бали; 33 - 2 бали; 43 - 3 бали; 48 - 1 бал, 49 - 1 бал.

Максимум - 10 балів.

Шкала «отримання диплома» - за незгоду 11 - 3,5 бали; за згоду 24 - 2,5 бали; 35 - 1,5 бали; 38 - 1,5 бала, 44 - 1 бал.

Максимум - 10 балів.

Питання по пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до цілей опитувальника і в обробку не включаються.

Шкала «придбання знань» - прагнення до придбання знань, допитливість;

Шкала «оволодіння професією» - прагнення опанувати професійними знаннями і сформувати професійно важливі якості;

Шкала «отримання диплома» - прагнення придбати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків.

Переважання мотивів по перших двох шкалах свідчить про адекватний вибір студентом професії і задоволеність нею.

Завдання: За результатами 3-х методик («Діагностика на мотивацію до успіху», «Виявлення мотивації досягнень», «Мотивація навчання у вузі» зробити висновок про особливості мотиваційної сфери досліджуваного.

Визначає 10 різних мотиваційних типів, утворених певними цінностями, кожному з яких відповідає деяка мотиваційна мета. Ці типи задають загальну спрямованість життєдіяльності людини, а також орієнтують її конкретні дії.

Інструкція. Оцініть, наскільки важлива кожна із запропонованих цінностей для Вас особисто. Для оцінки використовуйте таку шкалу:

7 - винятково важлива цінність як керівний принцип Вашого життя (зазвичай таких цінностей буває одна-дві);

6 - дуже важлива;

5 - досить важлива;

4 - важлива;

3 - не дуже важлива;

2 - мало важлива;

1 - не важлива;

0 - абсолютно байдужа;

-1 - це протилежно принципам, яких Ви дотримуєтесь.

№	Список цінностей	Бали							
1	Рівність (однакові можливості для всіх)	-1	0	1	2	3	4	5	
2	Згода з самим собою (мир всередині себе)	-1	0	1	2	3	4	5	
3	Соціальна влада (панування над іншими людьми)	-1	0	1	2	3	4	5	
4	Насолода (задоволення всіх бажань)	-1	0	1	2	3	4	5	
5	Свобода (свобода дій і думок)	-1	0	1	2	3	4	5	
6	Духовність (домінування духовної, а не матеріальної сторони життя)	-1	0	1	2	3	4	5	
7	Турбота про себе (відчуття, що іншим є до тебе справа)	-1	0	1	2	3	4	5	
8	Соціальний порядок (стабільність суспільства)	-1	0	1	2	3	4	5	
9	Насиченість життя (цікаве, наповнене життя)	-1	0	1	2	3	4	5	

10	Осмысленість існування (наявність мети в житті)	-1	0	1	2	3	4	5
11	Ввічливість (ввічливість, вихованість)	-1	0	1	2	3	4	5
12	Багатство (власність, майно, гроші)	-1	0	1	2	3	4	5
13	Національна безпека (захищеність держави від ворогів)	-1	0	1	2	3	4	5
14	Самоповага (віра у власну значимість)	-1	0	1	2	3	4	5
15	Почуття подяки (прагнення віддавати борги) Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)	-1	0	1	2	3	4	5
16	Творчість (унікальність, уява, віра в свої творчі здібності)	-1	0	1	2	3	4	5
17	Мир на Землі (свобода від воєн і конфліктів)	-1	0	1	2	3	4	5
16	Традиції (збереження звичаїв)	-1	0	1	2	3	4	5
19	Велика справжня любов (глибока емоційна й духовна близькість)	-1	0	1	2	3	4	5
20	Самодисципліна (стриманість, боротьба з спокусами)	-1	0	1	2	3	4	5
21	Недоторканність внутрішнього світу (право на таємницю особистого життя)	-1	0	1	2	3	4	5
22	Безпека сім'ї (безпека тих, кого ми любимо)	-1	0	1	2	3	4	5
23	Соціальне визнання (повага, схвалення іншими)	-1	0	1	2	3	4	5
24	Єднання з природою (включення в природу, відповідність природі)	-1	0	1	2	3	4	5
25	Різноманітне життя (постійні зміни, життя, насичене подіями)	-1	0	1	2	3	4	5

26	Мудрість (зріле, глибоке розуміння життя)	-1	0	1	2	3	4	5
27	Влада (право керувати, командувати людьми)	-1	0	1	2	3	4	5
28	Вірна дружба (близькі, надійні друзі)	-1	0	1	2	3	4	5
29	Естетична насолода (краса природи, світу)	-1	0	1	2	3	4	5
30	Соціальна справедливість (захист прав людей, турбота про слабких)	-1	0	1	2	3	4	5
31	Самостійність (впевненість в собі, самодостатність)	-1	0	1	2	3	4	5
32	Помірність (уникнення крайнощів)	-1	0	1	2	3	4	5
33	Відданість (вірність друзям, групі)	-1	0	1	2	3	4	5
34	Цілеспрямованість (наполегливість у досягненні мети)	-1	0	1	2	3	4	5
35	Широта поглядів (терпимість до ідей і думок, відмінних від своїх)	-1	0	1	2	3	4	5
36	Смирення (скромність, шанобливість)	-1	0	1	2	3	4	5
37	Відвага (пошук пригод, ризику, небезпеки)	-1	0	1	2	3	4	5
38	Захист навколишнього середовища (охорона природи)	-1	0	1	2	3	4	5
39	Впливовість (вплив на людей і події)	-1	0	1	2	3	4	5
40	Повага старших (повага до віку)	-1	0	1	2	3	4	5
41	Самостійна постановка цілей (цілеспрямованість)	-1	0	1	2	3	4	5
42	Здоров'я (здоров'я фізичне і психічне)	-1	0	1	2	3	4	5
43	Компетентність, професіоналізм (вміння працювати, ефективність)	-1	0	1	2	3	4	5

44	Прийняття життя таким, яким воно є (пристосування до життєвих обставин)	-1	0	1	2	3	4	5
45	Чесність (непідробленість, щирість)	-1	0	1	2	3	4	5
46	Репутація (збереження свого обличчя)	-1	0	1	2	3	4	5
47	Послух (обов'язковість, старанність)	-1	0	1	2	3	4	5
48	Інтелект (логічність, вміння думати)	-1	0	1	2	3	4	5
49	Доброзичливість (робота на благо інших)	-1	0	1	2	3	4	5
50	Життєрадісність (здатність радіти життю)	-1	0	1	2	3	4	5
51	Благочестя (слідування релігійним віруванням і переконанням)	-1	0	1	2	3	4	5
52	Відповідальність (надійність)	-1	0	1	2	3	4	5
53	Допитливість (інтерес до всього)	-1	0	1	2	3	4	5
54	Поблажливість (готовність прощати)	-1	0	1	2	3	4	5
55	Успіх (досягнення цілей)	-1	0	1	2	3	4	5
56	Охайність (акуратність)	-1	0	1	2	3	4	5
57	Потурання собі, поблажливість до себе (доставлення собі задоволення)	-1	0	1	2	3	4	5
58	Релігійність (віра в Бога)	-1	0	1	2	3	4	5

Методика Т. Елерса: діагностика мотивації до успіху

Вам буде запропоноване 41 питання, на кожне з яких дайте відповідь «так» або «ні».

Тестовий матеріал (питання) опитувальника Елерса

1. Якщо між двома варіантами є вибір, його краще зробити швидше, ніж відкласти на потім.
2. Якщо помічаю, що не можу на всі 100% виконати завдання, я легко дратуюся.
3. Коли я працюю, це виглядає так, ніби я ставлю на карту все.
4. Якщо виникає проблемна ситуація, найчастіше я приймаю рішення одним з останніх.
5. Якщо два дні поспіль у мене немає справи, я втрачаю спокій.
6. У деякі дні мої успіхи нижче середніх.
7. Я більш вимогливий до себе, ніж до інших.
8. Я доброзичливіший за інших.
9. Якщо я відмовляюся від складного завдання, згодом суворо засуджую себе, бо знаю, що в ньому я домогся б успіху.
10. У процесі роботи я потребує невеликі паузи для відпочинку.
11. Старанність - це не основна моя риса.
12. Мої досягнення в роботі не завжди однакові.
13. Інша робота приваблює мене більше тієї, якої я зайнятий.
14. Осуд стимулює мене сильніше похвали.
15. Знаю, що колеги вважають мене діловою людиною.
16. Подолання перешкод сприяє тому, що мої рішення стають більш категоричними.
17. На моєму честолюбстві легко зіграти.
18. Якщо я працюю без натхнення, це зазвичай помітно.
19. Виконуючи роботу, я не розраховую на допомогу інших.

20. Іноді я відкладаю на завтра те, що повинен зробити сьогодні.
21. Потрібно покладатися тільки на самого себе.
22. У житті небагато речей важливіше грошей.
23. Якщо мені треба буде виконати важливе завдання, я ніколи не думаю ні про що інше.
24. Я менш честолобний, ніж багато інших.
25. Наприкінці відпустки я зазвичай радію, що скоро вийду на роботу.
26. Якщо я розташований до роботи, роблю її краще і більш кваліфіковано, ніж інші.
27. Мені простіше і легше спілкуватися з людьми, здатними наполегливо працювати.
28. Коли у мене немає роботи, мені не по собі.
29. Відповідальну роботу мені доводиться виконувати частіше за інших.
30. Якщо мені доводиться приймати рішення, намагаюся робити це якомога краще.
31. Іноді друзі вважають мене ледачим.
32. Мої успіхи в якійсь мірі залежать від колег.
33. Протидіяти волі керівника безглуздо.
34. Іноді не знаєш, яку роботу доведеться виконувати.
35. Якщо у мене щось не ладиться, я стаю нетерплячим.
36. Зазвичай я звертаю мало уваги на свої досягнення.
37. Якщо я працюю разом з іншими, моя робота більш результативна, ніж у інших.
38. Не доводжу до кінця багато, за що беруся.
39. Заздрю людям, які не завантажені роботою.
40. Не заздрю тим, хто прагне до влади.
41. Якщо я впевнений, що стою на правильному шляху, для доведення своєї правоти піду на крайні заходи.

Ключ опитувальника Т. Елерса. Розрахунок значень.

По 1 балу нараховується за відповідь «так» на питання: 2-5, 7-10, 14-17, 21, 22, 25-30, 32, 37, 41

і «ні» - на наступні: 6, 13, 18, 20, 24, 31, 36, 38 і 39.

Відповіді на питання 1, 11, 12, 19, 23, 33-35 і 40 не враховуються.

Підраховується загальна сума балів.

Інтерпретація методики мотивації до успіху (норми тесту Елерса):

Чим більша сума балів, тим вище рівень мотивації до досягнення успіху.

Від 1 до 10 балів - низька мотивація до успіху;

від 11 до 16 балів - середній рівень мотивації;

від 17 до 20 балів – помірно високий рівень мотивації;

більше 21 бал - дуже високий рівень мотивації до успіху.